

המבט העברי.

— א —

כל עוד דמו המשכילים כלם, כי השפה עצם שלם וקים, מסוים לכל גבוליו ומצוין בכל ערכיו מראשית היותה עד דור אחרון, וכל שנוי הוא שגיאה: אולת וחטא גדול היה לְלַשֵּׁן—היודע את תולדות השפות ויודע שכלן נולדות באין הרף ומשתנות מיום אל יום וממקום למקום—להביא את סחורתו לשוק. בעת ההיא אין טוב למומחים מלשבת בקרן זוית ולעסוק בחקריהם בחוגם הנבדל ולתת את הפטפטנים הצועקים להכריע בשאלת השפה על פי טענותיהם המשונוות והמוזרות. אולי גם עתה טרם הגיעה השעה לדבר עלהמבט העברי בכבד ראש על פי הסקירה האמתית; ואם גם נשמע ונראה פה ושם מלים המרמזות אליה, אולי אינן כי אם פרי החקוי המושל בכל; כי מאז קלטו דריון והקל את סברותיהם מן הרוח וילבישון לבוש מדע ונסיון, היה שיג התולדה (בשפת המשבשים: התפתחות) למטבע עוברת מעם לעם וממדע אל מדע ולצרי רופא כל חלי ולפתרון כל חידות העולם בלי כל הבנה והכרה פנימית ומבלי לנתח את הדברים לחלקיהם. תוצאות שיגים כוללים כאלה, המובאים מהחוק אל אחד המדעים, הן סתירות ופלפולים של הבל ומחלקת, אשר ינסה בה כל צד להוכיח את הטוב לו על פי צרכיו בחיי המעשה. על כן תפוג האמת וניבים חסרי טעם יקחו את מקומה. אמנם חוקרי האמת המעמיקים איש איש במקצוע המיוחד לו, יודעים, כי במדעים רבים אין כל מקום לשיג התולדות, באשר נושאיהם דברים, אשר נבראו בקומתם בששת ימי בראשית או נעשו בזמן מן הזמנים וכבר חדל כח יצירתם, ואם ימצאו באחד המדעים תולדות תמידיות, יתחקו על שרשיהן בבינה ודעת, יחברו את ההגיון עם הנסיון ויבדקו אחרי התולדות לכל חלקיהן ולפרטי פרטיהן, אז תפקחנה עיניהם לראות את מעשי היצורים מבעד לשכבתם—ופיהם ימלא שחוק על הסברות השטחיות ומעשי הילדות הממלאים את חלל הספרות.

והראיה, כי בחקירת השפה לא ידעו עוד משכילינו להשתמש בשיג התולדה כהלכתו, כי צורת השאלה בדבר המבט העברי היא: מי מהמבטאים הנכון? לו שמו לב אל תולדות השפה, כי אז שאלו: כמה מבטאים נכונים? ואפשר, שיהיו שני מבטאים ויותר נכונים גם יחד, השאלה, אם המבט האשכנזי או הפלגני נכון, דומה היא בעקרה אל השאלה, אם השפה האשכנזית או הדנית הדומה לה נכונה, אם השפה הפלגית או הרוסנית נכונה. בהיותי בארץ מֶר

(מזהרען) שמעתי חבר אנשים לועגים לשפה הפלנית ומעידים עליה, כי איננה כי אם טשכית נשחתה. אמנם לא כן היא דעת משכילי עם ועם; הם כבר הסכימו, להודות כי לכל עם נכונה היא שפתו, ואך במה דברים אמורים בשפות מאשרות מהממשלות וספרים חשובים ורבים כתובים בהן, אבל המדברים הם גם בעיני המשכילים נשחתים משפת הכתב הדומה להם. זאת היא גם דעת כל המון היהודים והמשכילים בכלל על מדברינו היהודיים, אשר יקראו להם "לעגי שפה" (ורגון). המעטים היוצאים מן הכלל ונוהגים כבוד ביהודית, עושים זאת בכונה מיוחדת, באשר ירצו להרימה למדרגת שפת הכתב ולדחות את לשוננו הקדושה, הרוכסת אותנו אל דורותינו הקדמונים עם תורתם וחיייהם. אמנם לא יראה ולא ימצא בנקל איש הרואה ביהודית רק מדבר, כמו שהיא באמת, ובכל זה לא לעגי שפת אשכנז בעבור החלק האשכנזי שבו, הדומה לו הרבה ולא שוה בכל. באמת גם מדברינו היהודים (חמשה או ששה במספר), גם שפת הכתב לאשכנז, גם יתר המדברים האשכנזים (כשלש מאות) כלם אחים שווים במעלתם מצד תולדותיהם, כלם יצורים בריאים וטבעים אשר התפתחו על פי חקי לשון, מיסדים בכלי הדבור ונוהגים בכל השפות ובכל הזמנים ופועלים את פעלתם חליפות וחוזרים תמיד חלילה. רק סבה תרבותית מרימה את אחד המדברים לשפת הכתב ובה שולטת לפעמים גם יד אדם וגם לשגיאות היא עלולה, ולא כן המדברים, שכלם טבע כצמחי השדה; ולכן יתנו חוקרי השפות להם משפט הבכורה על פני שפות הכתב.

גם המבטאים השונים אשר בשפתנו העברית מתיחסים איש לאחיו כמדברים שונים וכל השונים המבדילים ביניהם מצוים בכל השפות. לו חפצנו להראות את כל מחזות השפות הדומים להם, יארך מאד; ולכן נביא רק דמיון אחד לכל שנוי ולרוב מהלשונות הידועות בינינו: שם, מבטא ספרדי schām, מבטא אשכנזי graben—schōm בצפון אשכנז, groben בדרום אשכנז; בא, מבטא אשכנזי וליטי bo, מבטא פלני stōl, stola—bu; פור, מבטא אשכנזי bour, מבטא פלני bojr, מבטא ספרדי bor, מבטא ליטי bejr—(במבטא שלזי ויהודי) gelofen, läuft, laufen, Freude פרייד (במזרח גליציא ולמניא frejd); מום, במבטא אשכנזי ומבטא ספרדי ומבטא ליטי mum, במבטא אונגרי müm, במבטא פלני mim — Buch, Bücher (במערב אשכנז). Bicher (במזרח אשכנז וביהודית); פן, בכל המבטאים האשכנזים חוץ במערב גליציא bejn, במערב גליציא bajn, במ"ס leben, lajben, lejben—ben; בקרית, במ"ס berit, ביתר המבטאים eat—beris באנגלית essen באשכנזית; אב, במ"ס ab, ביתר המבטאים über—ow באשכנזית-over באנגלית.

היש עוד צורך לדחות את הפלפול הכוזב, ששנויי המבטא האשכנזי נולדו בשעה, שאין עוד כח בשפה לברא חדשות, והמה איפוא רק שבושים? יבאו הדמיונות משפות חיות ויעידו; ואם מעט לו, יוכל למצא אלפים כאלה בשפות

שונות, עתיקות וחדשות. לולא יראתי את האריכות, בארתי גם את סבות השנויים על פי תורת הבטוי (פהאָנעטיק). כל המבין את הדברים האלה יחוזה ישר, מה הפוך ועקום הוא להביא ראיה מזקן מבטא על טובו ומזער מבטא על רעתו. מצד המדע חקירה נכבדה היא לדעת מתי, איה ואיך התפתח כל מבטא. אבל אין לחקירות כאלה כל ענין למשפטנו על ערכי המבטאים. בשפה עתיקה החנוטה בספרים בימי קדם, יש לנו צרך לדעת את מבטאה בימים ההם, אם נלמדנה בבתי מדרש לחכמה; ואמנם זה הוא לפי חזר הדין של לשונות רק מבטא מדבר אחד בדור אחד, לרב בימי חייו האחרונים. דין זה דנו חכמי הגוים גם בשפתנו הקדושה, החשובה להם כמתה; ויען מצאו את השמות העברים בתרגום השבעים דומים למבטאם אצל הספרדים וגם דקדוק שפתנו נעשה בידי ספרדים על דרך מבטאם, דמו, כי המבטא הזה חי באחרית פריחת שפתנו ויקבעוהו לדורות. הנעשה גם אנחנו כן בשפתנו החיה תמיד כעדות תולדותיה השונות ואף כי עתה בעת שובה לחיים של חיים? הנקצץ בלי חמלה את כל הנטיעות היונקות, אשר הולידה אלפי שנה ונשוב לימי נעוריה? איה הגבול? עד מתי נשוב אחור? הלא גם הדקדוק הספרדי אשר בדינו היום יעיד לנו, כי לא תמיד אמרו על חדש Chodesch ועל מלך melech, כי אם לפני כן malk chodsch, כאשר נראה במשקלים הארכים: חֲדָשִׁי, מֶלֶךְ. אולי לא נקרא את הבינוני כֹּתֵב לא kouseiw ולא kojsew ואף לא kōtēb כי-אם kātēb; כי כן היה לפניו, כנראה מהערבית והארמית? למה נבטל רק את רפיון הֶת' והב' ולא גם את רפיון הֶכ' והפ' הנוהגים גם במבטא הספרדים? האם רק הררי הפירנאים מכריעים? או אולי נעשה להפך וננהיג גם את רפיון הֶג' (כג' בהלנדית וכר' לאלה, אשר יוכלו לבטאה) והֶד' (-ז). אשר נהגו בא"י ובבל בימי המנקדים ובעלי המסרת, כעדות בג"ד כפ"ת? ואולי נחמיר עוד יותר וננהיג גם את רפיון הר' (אולי כר' אנגלית). אשר נהג בזמן מן הזמנים ע"פ ספר יצירה "בג"ד כפר"ת"? אולי נשיב גם לאותיות א', ו', ז', ח', ט', כ', ע', ש', את בטוייהם הראשונים אשר אבדו מהם או השתנו. ויש אותיות, אשר הורו על שתי המולות (1) שונות לפי השרשים כמו ח', ע', ו' והאחת או שתיהן אבדו; לצ' היו שלשה מבטאים s, d, z, כלם מאחורי השנים, ושלשתם אבדו ותחתיהם באה המולה מרכבת: תס. הננסה להראות בחריפות לשונית מראה פסוק אחד בימי משה רבנו ע"ה, בשובנו לבטא את כל ההמולות כמאז ולקצר את התנועות, אשר נגלו אחרי כן, ולבטל את תנועות העזר ולקרא את כל התנועות, אשר נחלשו לשוא. ועוד? מה רחוק יהיה מקריאתו הספרדית! ואמנם הלשנים יתבוננו זאת מעצמם ולאחרים יביא עמלנו רק יגיעה.

— ב —

בכל האריכות הזאת כבר הוכחנו דינו, כי כל הקובע מבטא ע"פ חקירות מדעיות (הנכון: ע"פ אמונה במדע) ולא ע"פ המסורת החיה, אשר בפינו, איננו כי אם טועה ומטעה. ובכל זה נבוא גם אנחנו פה למצות את עמק הדין בחקירת שפתנו. כי, אם אמנם אין כל ערך ללאו הבא מכלל הן בדבר כשרות המבטאים, לאמר, כי מזה, אשר מבטא אחד טוב וישן נושן, אין כל ראייה, כי כל האחרים פסולים, ואפשר שיהיו ג'לם טובים: ערך גדול ללאו הבא מכלל עצמו ואפשר, שיהיה אחד המבטאים רע בהחלט בהיותו חלוק קצתו על קצתו ומתנגד לטבע הדבור המושל בכל השפות באין מעצר. ואם יקשה, איך הוליד הטבע בריה משנה כזאת? אף אנחנו נאמר, כי הטבע לא הולידו, כי"אם בני אדם באו וירכיבו בלי דעת שני מבטאים, אשר התפתחו שניהם כדרכם, האחד לאטו על פי התרבות השפלה, אשר למדבריו, והשני במרוצה עם הרוח היתרה אשר לבעליו, וההרכבה הזאת כלאים היא. אמנם דין כולל כזה לא יובן בלא משל; ואך תחת להביא משל משפות אחרות נשוב לעניננו ונביע את הכפירה הנוראה, אשר לא נראתה עוד בכל ספרותנו, כי כל מבטאינו, האשכנזי, הליטי, הפלני והאנגרי, טובים ונכונים, באשר התפתחו מהמבטאים הישנים וזה מזה כדרכם — ורק המבטא הספרדי לבדו כוזב ופסול מעקרו.¹) כי בספרד (בתרשיש) היה, כנראה ממזמור מ"ח בתהלים, כבר ישוב ישראל עוד בימי בני קרח מימים רבים ואחינו התרשישים זכו לראות את ציון בהשבר אניתם בים התיכון קרוב לא"י וישמחו לראות בעיניהם, את אשר שמעו אזניהם, וישאבו את הענג בכפות מלאות, למען ספר את הדבר לדור אחרון. קרוב לודאי, כי בהיותם רחוקים מאד מטבור תרבותנו חדלו עד מהרה מלדבר עברית והשפה נשארה להם לדורותם רק בתורה ובתפלה ולכן נשאר להם המבטא הנושן. וגם בהוסף עליהם אחרי כן אחיהם מא"י ובבל, לא שנו את מבטאם, כי ראשון ראשון בטל, כאשר נראה גם היום, אם ישב ליטי בפולן או להפך. ואך כאשר נעשה הנקוד הבבלי ואחריו הנקוד הטברניי בימי הגאונים, התפשט בכל ישראל ויבא גם שמה, אז החלו לקרא את הנקודות המזרחיות ע"פ מבטאם ויעשו תבל. אחרי מאות

(1) השפה העברית נחלקת למבטאים לפי הארצות הרבות, אשר גלינו. לו היתה השפה חיה בפינו, אז נפלה למדברים (1) רבים כמו בכל השפות, ואם אין בני המדברים השונים נושאים ונותנים אלה עם אלה, יתפתח המדבר והיה לשפה, כן נולדו השפות הסלבויות הרבות והגרמניות הרבות וכו'. באופן הזה נפלה השפה הראשונה שפת נח לאלפי שפות אשר בימינו (1) בתחלה נבוא המבטא הספרדי; כי אחינו הספרדים באו לספרד עוד בימי דוד ושלמה ולכן המבטא הספרדי הוא העתיק בכל המבטאים, אבל בשביל זה לא קבל את כל השנויים אשר נעשו בארץ ישראל בשפה באלף הרביעי, הנקודות המסורות לנו מימי הגאונים מתאימות אל המבטא ארץ הישראלי מימי הנביאים עד ימי האמוראים, המבטא הוא נשאר בטהרתו רק באשכנז, בליטא השתנה מעט ובפולן הרבה.

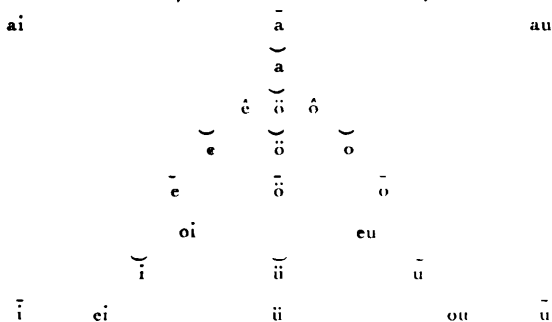
(1) יחיד: מדבר־דיאלקט־Dialekt.

בשנים היתה ספרד לטבור רוח ישראל ותקם לנו גם את אבות הדקדוק ולכן חולה הוא דקדוק שפתנו את מחלתם עד היום הזה.

איך יעלה על הדעת לחשב, שגם הנקדנים הבבלים וגם הטברנים תקנו רק אות אחד (קמץ) לשתי תנועות שונות גם באיכותן וגם בכמותן. קמץ גדול – \bar{a} , קמץ קטן – \bar{o} , בעוד שתקנו לשתי התנועות האלה בעצמן עוד שני אותות, לקמץ גדול יש בן והוא פתח – \bar{a} ולקמץ קטן אב והוא חולם – \bar{o} . למה עשו כל התהפוכות הנפלאות האלה, האם לצון חמדו להם? גם בצירי וסגול מצאו לנכון לפניהם להבדיל בין תנועה גדולה ותנועה קטנה, צירי – \bar{e} , סגל – \bar{e} , ולא כן עשו בחירק ושורק, כי אות אחד לחירק גדול וחירק קטן (לפעמים תבדיל הי' ביניהם, אשר היתה מקדם בכתב ולא התחדשה אצל הנקדנים; גם בחולם וצירה יש לפעמים ו' וי' ולמה הבדילים מקמץ קטן וסגל?) ואות אחד לשורק גדול וקטן (רק אחרי מאות בשנים התרגלו לבלי לכתב שלש נקדות תחת ו' כ"א נקדה בתוך הו' להקל ואך שורק גדול בלא ו' יכתב בשלש נקדות כמו פארה). ומה יענו המדקדקים על הנקוד הבבלי המבדיל תמיד בין ת"ג ות"ק בקו תחת אות התנועה הקטנה וכזאת הוא עושה גם בפתח וסגל ואך לא בחולם וצירה, א"כ יש גם פתח גדול וסגל גדול, לכל איש אשר לו אמץ לב להשליך ממנו משפט קדום בן אלף שנים ברור איפוא כי לא חמש תנועות גדולות וחמש קטנות לנו, כי אם חמש תנועות פשוטות, אשר הן גדולות או קטנות לפי מצבן: פתח – \bar{a} , \bar{a} ; סגל – \bar{e} , \bar{e} ; חירק – \bar{i} , \bar{i} ; קמץ – \bar{o} , \bar{o} ; שורק – \bar{u} , \bar{u} ושתי מרכבות ובעבור זה תמיד גדולות: צירי – \bar{e} , חולם – \bar{o} . בגרון יש רק תנועה אחת, פתח, בחך שתי פשוטות לפי קרבת הלשון אל החך (חירק) או התרחקה מעט ממנו (סגל) ומרכבת משתיהן צירי – \bar{e} , וכן בשפתים לפי קבוצת השפתים הרבה (שורק) או מעט (קמץ) ומרכבת משתיהן, חולם – \bar{o} , גם שמות הנקדות מורות על איכות התנועות; כנראה היו כלם חוץ מסגל שמות על משקל פִּעְלָא המצוי לרב בסורית והוראתו כמשקל פעילה בעברית: פִּתְחָא = פתיחת הפה סִגְלָא = אֲשׁוּכֹל, על שם צורת הפה בעת העשותו, חִרְקָא = חריקת השנים, צִרְקָא = בקיעת השפתים, קִמְצָא = קמיצת השפתים (שפה עליונה מרחפת על התחתונה), שִׁרְקָא = שריקת השפתים, חִלְמָא = סגירת השפתים (דחלים שפתיה), קדושין כ"ה) ולמען הכיר התנועות בשמותיהן גם במבטא, שמו בכל שם תחת השוא בהמולה הראשונה את התנועה, אשר יורה עליה, ויפילו את התנועה האחרונה ויטעימו את השם מלמעלה ואת תנועת ההמולה התיכונה הורידו לסגל בלי טעם (גם פתח וחירק כדין תנועת עזר) וכה נולדו השמות: פתח, סגל, חירק, צירי, קמץ, שורק, חלם. כנראה היה מנין שבע התנועות ידוע בכל מקום בתחלה ואף ר' יהודה הלוי ז"ל הספרדי זכר בכוזרי (מ"ב ס"פ) "מעלת הנקוד ומסרת שבעת המלכים", עד אשר בא ר' יוסף קמחי בראשית האלף הששי וילמד חלוקת התנועות לחמש גדולות וחמש קטנות ע"פ המבטא הספרדי והשגיאה הגסה הזאת עודנה מכבדת אכפה עלינו.

— ג —

מלבד שמות התנועות וצרופיהן בידי המנקדים המוכיחים ברור, כאמור, כי בטאו אבותינו או את החלם ou ואת הצרי ei ואת הקמץ הגדול o, לאמר, שהשתמשו במבטא הנוהג היום אצל אחינו יושבי אשכנז ולא בזה הנוהג היום אצל אחינו גולי ספרד: נוכיח גם מטבע התנועות בכלל ומתולדותיהן בשפתנו העברית בפרט, כי מקצת המבטא האשכנזי נהג בלשוננו מאז מעולם ולא השתנה באשכנז כלל ומקצתו נהג כבר לכל הפחות בראשית בית שני ואולי עוד כמה מאות בשנים לפני כן. ולמען יבינו המעינים את דברינו, עלינו לשום בראשונה את מוצא התנועות מכלי הדבור ויחסן אשה לרעותה לפני הקוראים בצורה זאת:

מזה נראה, כי יש רק שלש תנועות ראשיות: a תולד בפתיחת הגרון בלי כל מעצר, i בהעצר הנשימה ע"י חבור הלשון והחך, u בהעצרה ע"י סגירת השפתים. ואולם גם סגירת החך וגם סגירת השפתים אפשר לעשות בחזקה או ברפיון, לאמר, אפשר שתדבק הלשון לחך ואפשר שתרחף עליה ויביניהם רוח גדול או קטן, וכן בשפתים. כמובן יש מקום בנתיבות העולים מ i u עד a, מהסגירה הגמורה עד הפתיחה הגמורה, למדרגות רבות. ככוננו את התנועות החכיות ואת השפתיות בשפות שונות נמצאן חמש מדרגות: (א) באשכנזית nūr, mīr (ב Rind, und ג, Loben, Welt, Gold, ה) באנגלית cap (קרא cép), ball (קרא báll), ai מרכבת מפתיחה גרונית וסגירה חכית ולעמתה au, המרכבת מפתיחה גרונית וסגירה שפתית: ei (צירה אשכנזי) מרכבת מחצי סגירה וסגירה שלמה בחך ולעמתה ou (חלם אשכנזי) בשפתים: oi (חלם פלני) מרכבת מחצי סגירה בשפתים וסגירה שלמה בחך וחלופה eu מחצי סגירה בחך וסגירה שלמה בשפתים. כל התנועות, המצינות בקיום למעלה, מזוגות מהתנועות החכיות ומהשפתיות המקבילות אליהן. כל הרוצה לעמד על תוצאות החקירה במאמר הזה, עליו להתבונן בלוח התנועות אשר למעלה ובבאורו היטב. אף זאת ידע, כי כל התנועות רצות ושובות במסלות האלה בכל השפות מדור לדור, נסגרות ונפתחות, מתלכדות ומתפרדות, מתגדלות ומתקטנות, מתמזגות ומתפשטות באין הרף. השונים האלה בתנועות והדומים להם

בהמולות (קאָנזאָנאַנטען) הם חיי כל השפות ומהם נולדים תמיד מדברים חדשים ולשונות חדשות.

עתה נשוב אל תולדות התנועות בלשון הקדש ונשים לב ביחוד אל הצרי והחלם והקמץ. אשר בהם עקר המחלקת בין המבטא האשכנזי והמבטא הספרדי. הנה ידוע לכל מבין, כי הצרי והחלם נולדו בשפתנו בשלשת אופנים שונים: א) צרי מהרכבת פתח וי' (פִּית, פִּית) וחלם מהרכבת פתח וו' (וִילָה, נולד) (שניהם כמעט תמיד מלאים י' וו'; ב) שנויי ^a, אשר תמצא עוד בערבית ובסורית של כת הנסטריות ולפעמים בצורת קמץ גם בעברית (עֲבָדָא, עֲבָדָה, שְׁאֵלָה, שְׁאֵלָה) (מלאים, או חסרים); ג) שנויי סגל וקמץ קטן (חֲלָבִי, חֲלָב, חֲדָשִׁי, חֲדָשׁ) (כמעט תמיד חסרים). בכל השפות השמיות נקראות התנועות, אשר יצאו מהן הצרי והחלם מהמין הראשון. ^{ai}, ^{au}, והמדברים לא ירגישו, כי כבר נחו הי' והו' והתנועה הפשוטה בהברה המרכבת שבה להיות תנועה מרכבת בהברה פשוטה; כי אם יקרא איש פתח או קמץ ואחריה י' שואית, תהפך לו מבלי משים לתנועה מרכבת ^{ai}, ^{oi}. כן היה בימי קדם גם בקריאת פתח או קמץ ואחריה ו' שואית; כי הו' לא היתה אז המולה חזקה הנעשה בחיך השניים העליונות בשפה התחתונה כיום הזה, כי אם המולה קלה קרובה לתנועה הנעשה ברעד שתי השפתים כמו " במלה הצרפתית ^{suis} או ^w במלה האנגלית ^{world}. מעשה ו' כזאת בשפתים מקביל ממש אל מעשה י' בחיך. זה הוא סוד נחות הו', אשר לא נביינה עוד לפי מבטאנו אנו. הערבים שמו תמיד אות תשדיר (שוא) על י' וו' אחרי פתח; כי דנו בה דין נח נראה! ובסורית בג"ד כפ"ת אחרי י' וו' כזאת דגושות. גם נקדנינו דגשו בג"ד כפ"ת אחרי אֵי, אִי, אָו וְ ויקראו לִי וְלו' כאלה מפיך. רק בעלי הארמית שבדניאל הכירו את האמת וינקדו תמיד חֲזִית, בלי דגש. בעברית נמצא כזה רק פעמים אחדות: הַפִּיָּתָה, הַבִּיָּתָה, אֲדָנִי בָם (תהלים ס"ח י"ח), קו תהו (ישעי' ל"ד י"א), הַמְּוֹתָה (תהלים קט"ז ט"ו). בזה סרו כל פליאות בעלי המסורה ובעלי הדקדוק במלים האלה והדומות להן. מובן מעצמו, כי ^{ai} ^{oi} לא השתנו בעברית ^{ei} ^{oi}, כי אם ^{ei} ^{ou} וכן היא קריאת הצרי והחלם באשכנז עד היום הזה. כי לפי חק ידוע בלשונות ידמה לרב מבטא לרעהו הבא אחרי (חק הדמיון, אססימילאצִיאָן); ובכן קרבה ^a מעט אל הו' ותהי ^{ei}, יחדו ^{ei}, וכן בחלם קרבה ^a אל הו' ותהי ^{oi}, יחדו ^{ou}. אפשר אמנם, כי החלק האחד ידחה את רעהו בתנועה מרכבת והיא תהפך לפשוטה, ובכן יכלו הצרי והחלם האשכנזים להשתנות לצרי וחלם ספרדים, ואפשר, כי המקרה הזה קרה באמת בספרד; אבל רחוק הוא מאד להאמין, כי גם בא"י ובבל קרה כזה בזמן מן הזמנים, אחרי אשר נמצא את הצרי והחלם המרכבים שם בזמן הגאונים, כאשר הוכחנו, וכן באשכנז נמצא אותם ובמבטאים האחרים (ליסי, פולני ואונגרי) נמצא את תולדותיהם. אם נמצא את הצרי והחלם האשכנזים גם בזמן מקדם וגם בזמן מאחר, הגיון ישר הוא להעמידם על חזקתם ולהאמין, כי לא השתנו כל עקר.

אמנם בצרי וחלם הבאים מכח ^a וכן באלה הבאים מכח תנועות קטנות אין להכריע. אם המבטא הספרדי ראשון ואשכנזי שני לו או להפך. אפשר, כי להבליט הענין קבלה ^a עוד סגירה חכית לפעמים וסגירה שפתית לפעמים אחריה ותהי למרכבת (עיינ בלוח התנועות בשתי הזויות העליונות). מהמון הדמיונות נתבונן נא רק בבנין *katala* הידוע בערבית ובשני הבנינים *kautala*, *kaitala* המצויים בכושית. כידוע בא גם הראשון לחזק הענין כבנין הכבד (קטל) ובני התנועות המרכבות מוסיפים עליו. באופן הזה הבנין כולן אחד עם הבנין *kautala*. כמובן התגלגלו התנועות האלה, אשר שוו אל התנועות בנות י' וי' נחות, אתן בכל גלגוליהן השונים בכל מבטא. ואפשר גם להפך, שירדה ^a במעלותיה מימין ומשמאל עד ^e ועד ^o (כמובן בדורות שונים, כי אין שני חקי לשון נוטים פועלים יחדו) לאיזו תכלית או בלי כל כונה, והמקרה הזה חזון נפרץ בכל השפות. בספרד נשארו לפי זה התנועות האלה במצב הזה ובא"י ושאר ארצות השתנו למרכבות. שאלה כזאת תקום לפנינו גם בצירה וחלם הבאים מכח ^e וי' * בהתגדל התנועות האלה לרגלי סבה בטויית (מחמת הנגינה או מפני פשיטות ההברה), תוכלנה להשתנות לתנועות גדולות בנות מיניהן ^e, ^o או למרכבות ^{oi}, ^{ei}.

ואולם בעוד שבמין אחד של צרי וחלם המבטא האשכנזי ודאי זקן מהספרדי ובשני המינים הנותרים הדבר שקול, ברור לנו, שבדבר הקמץ הגדול המבטא הספרדי זקן מהאשכנזי. ולחנם טרחו המחדשים להביא ראיות ממרחק ולפלפל על מלה פרטית קְתָב, אם היא ערבית או עברית. הלא כל בנין שפתנו גם כשהיא לעצמה ואף כי כווננו אותה על אחיותיה מעיד עליה, שהקמץ הגדול בא כמעט תמיד מכח פתח (על הבא מכח קמץ קטן: קְדָשִׁי, קְדָשִׁים וכדומה, והתורה היוצאת ממנו, עוד נדבר א"ה). ולמה ימיטו עלינו משכילינו חרפה וכלמה, בהביא המתימרים להיותן חוקרי לשון, ראייה—לא מהשפה בעצמה, כי—אם מגִּנְיוֹס ודנים בו דין אורים ותמים, שאין עליו תשובה?

— ד —

ואמנם קודם הוא המבטא הספרדי בקמץ גדול לאשכנזי רק בזמן ואך לא במעלה; כי בשטת התנועות המסורה לנו מהנקדנים ועוד כאלף שנה לפניהם * (שעות בידי המון הלשנים 1) המדמים, כי התנועות הקצרות המקוריות היו חירק קסן ושורק קסן והם השתנו בסורית ובערבית (החדשה?) לסגל קסן וקמץ קסן. מלבד שהחוליה השבעית היוורת מסתא אם כל התנועות, פוגעת תחלה בסגל וקמץ, הנה ראינו, כי התנועות האלה משתנות גם כעברית בהתגדלן בהברה פשוטה או בהברה מטעמת לצרי וחלם והם יכולים להולד לפי כל המבטאים רק מסגל וקמץ ולא מחירק ושורק. בסורית וערבית נשארו ^e ו^o ובעברית השתנו לפעמים לחירק ושורק. גם ⁱ, ^u עברו בסגל בדרכם מן ^a בראשונה את ^e ואת ^o; ואך הם כלן את דרכם עוד בשפת שש העתיקה, בשרם נפרדו מסנו בנותיה למשפחותיהן,

למצער אין מקום לקמץ ספרדי כלל וכלל. הן ידוע, כי בזמן מן הזמנים פעל בשפתנו חק הלשון, אשר זכרנוהו, שתנועה קטנה בהברה שעליה הטעם, גדלה, אפילו אם ההברה מרכבת ואף-כי אם ההברה פשוטה. לפי הדקדוק הספרדי אשר בידינו ישתנה באופן הזה תמיד: פתח לקמץ גדול, סגל לצרי, קמץ קטן לחלם (ךם-ךם; אַת - אַת; קל - כל; ספְּרִי (תחת ספְּרִי) ספְּרִי; נפְּתִי, נפְּתִי; עבְּדִי, עבְּדִי (בסוף מאמר). בכל המשלים חוץ מהאחרון מגדיל גם טעם קל במרוצת הדבור את התנועה הקטנה ואך פתח בהברה פשוטה יהיה לקמץ (עבְּדִי). רק אם הטעם חזק מאד בסוף הדבור, שנוי כולל כזה בלשון, אשר יסודתו רק בכמות ולא באיכות (כי לפי המבטא הספרדי פתח וקמץ אחד, סגל וצרי אחד, ק"ק וחלם אחד ושונים רק בכמות) ובכל זה יבדיל תנועה אחת לרעה, אין לו חבר בלשונות אחרות ואי אפשר להבינו. פלא דומה לזה נמצא גם בפעלים: בעבר: זָקַן, קָטַן גם בתוך הדבור 'אָמַר רק בסוף דבור ובתוכו אָמַר; בעתיד: אָתָּן, אָכְתָּב גם בת"ד, אָשְׁכָּב רק בס"ד ואך בתוך הדברים אָשְׁכָּב. ואמנם בפעלים נשאר למצער בתוך דבור הפתח על מקומו, אבל בשמות שטעמם מלמעלה עשה כנראה הטעם את פעלתו, ואך תחת להפך את התנועה הקטנה לגדולה הפכה לת"ק אחרת בלא טעם: עבְּדִי בטעם עבְּדִי. חידה היא, אשר כל המדקדים לא נסו עוד לפתרה. גם ברומית (1) ויונית ואשכנזית ואנגלית ועוד בשפות רבות הגדילה הנגינה את תנועתה; ואך בשפות ההן שלטה רק בהברה פשוטה ואך לא בהברה מרכבת. (אחרי נפל התנועה הקטנה שאחרי הברת הטעם באנגלית ואשכנזית היתה זאת למרכבת, באנגלית תכתב עוד התנועה הקיצונית, אבל לא תקרא ובאשכנזית אף לא תכתב: Kann, bite, bit (לפנים Kahn (Kanna (לפנים Kano) והתנועות הגדולות לא זזו עוד ממקומן גם בהברות מרכבות). רק בלה"ק גדלה כל כך פעלת הנגינה להפך ת"ק לגדולה 'גם בהברה מרכבת ובהברה פשוטה תהפך התנועה בשפתנו גם בלא נגינה לגדולה, אם לא תתקטן לשוא נע באופנים ידועים, שאין פה המקום לבארם (כְּתַב, כְּתַבְנִי). מזה ראינו, שפשיטות ההברה והנגינה הפועלות בשפות אחרות רק יחדו את פעלתן לעצמת זה גדל בעברית כחן כל כך, עד שכל אחת לעצמה פועלת את הפעולה הזאת. מעתה תגדל התמיהה מאד מאד, כי במשקל עבְּדִי לא יכלו שתייהן יחדו (1) מדקדקי בית הספר, אשר להם רק עינים לראות את המעשים ולא לב להבין את סבותיהם, מורים, כי ברומית הנגינה על ההברה שלפני האחרונה אם תנועתה גדולה (או אם היא בעצמה מרכבת) ובשלישית שלפני האחרונה, אם השנית קטנה (amicus, mélicus) בזה הם מחליפים את הסבה בתולדתה; כי באמת היו מקצת מלים מטעמות בשנית ומקצתן בשלישית מהסוף לכתחלה ואחרי כן הגדיל הטעם החזק בשנית את תנועתו ולא כן הטעם הקל מעט בשלישית, כאשר עליו לשאת עוד שתי הברות, חק דומה לזה יש גם ביונית וגם בה שונים המדקדים את השגיאה הזאת.

להגדיל את התנועה. מדקדינו המאמינים בספרים, שכל סגל הוא קטן, עמלים בדי ריק להקריא את תלמידיהם: *schēleg, melech, ewed*, כי הוא נגד טבע הדבור בשפה, אשר הראה בה כבר הטעם את השפעתו, והם קוראים וחוזרים וקוראים בשמות הסגולים באמת רק סגל גדול (יש גם קוראים בטעות תנועה מרכבת *ei*). כי באמת גדול הוא הסגל הזה, ורק מדקדי הספרדים הקוראים צירה כסגל גדול טעו לחשב, שכל סגל הוא קטן, עוד יותר תגדל התמיהה על קריאת הסגל הקטן בהברה מְטַעַמַת, אם היה לכתחלה ^e. למשל בסופי הפועלים אמר — תָּם, אמר — תָּן וכנויי השמות עבד — כָּם עבד — כָּן נדע מהארמית שכלן תנועות גדולות (אמר — תון. אמר — תין, עבד — כון, עבד — גין). גם מהערבית נראה כן. ונראה, שהיה בעברית בראשונה: אמר — תָּן (במבטא האשכנזי) לזכרים, אמר תָּן לנקבות, עבד — כָּן לזכרים, עבד — כָּן לנקבות; ואחרי אשר נהפכה בזכרים הנ' השנית למ' שפתית, להדמות לקמץ הבא אחריו, נהפך בסוף הקמץ לסגל, להדמות במקצת לסוף הנקבות. אחרי אשר היה כבר חלוק אחר בין זכרים לנקבות (1). מי בא איפוא להקטין את הסגל הזה, אשר היה לכתחלה גדול. למה לא נמצא צרי במקומו לפי המבטא הספרדי? בכנוי עֶבְדִּיךָ אין צורך בפלפול להראות, כי תנועה גדולה היתה לכתחלה; הלא ה' אשר בו ואשר בכל הכנויים של רבים מעידה כי בראשונה נקרא ^{ai}. הן המדקדים מורים, כי תנועה קטנה לא תוכל לעמד בהברה פשוטה ולא תנועה גדולה בהברה מרכבת, ורק בהברה שבה הנגינה שתיהן מותרות. ואמנם מי שאינו מאמין בסגלה הנפלאה הזאת מעין פרה אדמה לטהר טמאים ולטמא טהורים, איננו כופר, כי אם חכם לב. עשרות הכללים ומאות היוצאים ואלפי היוצאים של יוצאים, אשר בנו מדקדינו במשך אלף שנה, להבדיל בין תנועה גדולה לתנועה קטנה, ידועים לכל איש, אשר יגע בהם הרבה ואשר לא עלה בידו להבינם ואף כי לזכרם. וכל זה איננו שוה, כי בין "מְחַרַת" ובין "יְחַרֵּם", למשל, אי אפשר להבדיל אף כחוט השערה ובכל זה הראשון בא מ"מְחַרַת" וא"כ הוא תנועה גדולה והשני מבנין הַפְעֵל וא"כ היא תנועה קטנה לדעת המדקדים. מלבד זאת הוא נגד הטבע גם לקרא ^a לפני חטף קמץ במלת "מחרת" וגם לקרא קמץ קטן לפני חטף קמץ ובמתג. למי זה אזנים אטומות וחסרות טעם, לבלי להכיר, כי שניהם נקראים: *jóchorom*! *móchoros* רק המבטא הספרדי עם כלליו הכוזבים, שסגל ופתח תמיד קטנים וקמץ שפתי תמיד קטן וקמץ גדול איננו שפתי כי אם גרוני, אשם בזה, שדקדוק שפתנו קבור בספרים ולא היה לקנין העם: כי זה הוא גורל כל תורה, שאי אפשר להתאימה עם החיים. ולכן תחת אשר ילמדו עמים אחרים "בטוי", נלמד אנחנו

(1) כן נבאר גם את המ' אשר בסוף הרבים: עבדי—ם וכלל השפות השמיות היא נ'.

גם היא דמתה אל השורק אשר בסצב הראשון ברבים בערבית, ואחרי אשר נדחה השורק בעברית מפני החירק אשר בסצב השני נשארה עוד תולדתו המ'.

נקוד ולשיג "קאָנזאָנאַנט" קראו בכל הדורות בסמן אשר לו בכתב עד אשר קרא לו במאמר הזה השם "המולה". מפני "תורה שבכתב" הזאת, שאין משתמשים בה בעל פה אף מחולליה, זכינו לקרא בגליון ח' ב"המצפה" פלפול המוכיח באותות ומופתים, שאין התנועות הקטנות יכולות להיות ארכות" (בעבור שחכמי אה"ע קוראים לתנועה קטנה – קצרה ולתנועה גדולה – ארכה). לאמר, שאי אפשר לא להיות ב'.

על פי המבטא האשכנזי הישר והישן נוכל לתת את כל תורת כמות התנועות בשפתנו בארבעה כללים קצרים בלי כל יוצא:

א) בכל הברה מרכבת ולא מטעמת התנועה קצרה (מִלְכִּי, חֲבִלִּי, נִדְדִּי, בִּשְׁתִּי, קִמְצִי).

ב) בכל הברה מטעמת (פשוטה או מרכבת) התנועה גדולה (נֶעַר, מֶלֶךְ, הִיא, סֵפֶר, נֶעֱרַ, הוּא, בִּשְׁתִּי, קִדְּשׁ, כִּפְּרִי, הִקְדִּישׁ, קִדְּשׁ, הִתְקַדְּשׁ, כָּתוּב, נִכְתָּב).

ג) בהברה פשוטה אפילו אינה מטעמת התנועה גדולה (אֶחָד אֶחָד, שִׁירִים, גִּרִּים, גָּרִים, כְּתוּבִים, חֲמוּרִים).

ד) שוא נע לפני שוא נע יהפך לתנועה קלה ממין התנועה המקורית ודינה כחטף, לפני חטף יהפך לתנועה גדולה ממין החטף והוא מטעמת במתג (מִלְכִּי, חֲבִלִּי, סִפְרִי, קִדְּשִׁי, קִמְצִי, נֶעֱרִי, בְּאֵרוֹת, גְּאֲלִי).

כמובן נמצאות בסדר הראשון רק תנועות פשוטות, כי שתי המרכבות: צרי וחלם, תמיד גדולות כטבען וכבכל הלשונות. כל המוצא בכל התנ"ך יוצא מהכללים הפשוטים והטבעיים האלה יוכל להתפאר ולדרש פרס על מציאתו. לו חפצתי לישב לעיני המעינים במאמר הזה את כל השאלות החמורות בנקוד ה' הידיעה ובנין השמות, והפעלים ע"פ המבטא האשכנזי, היה עלי לתת בזה את כל דקדוק לשוננו מחדש (אקוה לעשות זאת, כאשר ירוח לי אי"ה), אשר אמנם יקטן מאד מספרי הדקדוק אשר עד הנה בעבור פשיטותו וחפשותו מהפלפולים הנפתלים והמסלסלים. אך זאת עלינו עוד להזכיר, כי לפי שטתנו לא היה הפתח הקטן בהתגדלו תמיד לקמץ גדול, כי אם גם לסגל גדול ולפתח גדול ולא הסגל הקטן תמיד לצירי, כי אם גם לסגל גדול ולא הקמץ הקטן תמיד לחלם, כי אם גם לקמץ גדול לפי ההמולות ולפי התקופות השונות (עֶבֶד עֶבֶר, נֶעַר, כֵּלֶם מִכָּח פֶּתַח קֶטֶן; סֵפֶר בְּגָד, שְׁנִיָּהם מִכָּח חִירָק קֶטֶן (סִפְרִי, בְּגִדִּי); שָׁכַב, בִּשְׁתִּי, שְׁנִיָּהם מִכָּח קֶמֶץ קֶטֶן (שָׁכַבְךָ בְּשִׁתְךָ). כמובן התגדל הפתח בראשונה לפתח גדול כאשר יבטאו הספרדים את הקמץ הגדול ואך אחרי כן נוסף לשנוי הכמות גם שנוי האיכות והפתח הגדול היה לקמץ גדול (הלא גם לפי מבטא הספרדים היה אֵ לֶ בְּחֵלֶם, בארמית כְּתָב, בעברית פוֹתֵב). ואך בראשונה התגדלו התנועות הקטנות רק בטעם חזק מאד: בשמות שטעמם מלמטה רק בנפרדים ובשמות שטעמם מלמעלה ובפעלים רק בסוף מאמר (דָּבַר, עֲבַד, יִגְדֵּל).

בטעם קל נשארו עוד התנועות הקטנות. בתקופה מאחרת הגדיל גם טעם קל את התנועות ואך אז לא בא השנוי מפתח גדול לקמץ גדול אל מחנה ישראל; בתנועה מרכבת נשאר הפתח הגדול ובתנועה פשוטה גבר אז המנהג להפך פתח גדול לסגל גדול ולפני המלה גרונית נשאר פתח גדול (דָּכָר, עֶבֶד, נֶעַר, יִגְדֵּל).

— ה. —

גם בתנועה החכית ובתנועה השפתית פעלה בלי כל ספק בראשונה רק הנגינה החזקה את פעלת הגדלתה, כמו בתנועה הגרונית, ואך אלה השתנו לרב גם בתקופה האחרונה לצרי וחלם ובוזה התערבו גבולי התקופות, ואמנם גם באלה נוכל להכיר עוד מעט את עקבות הגבולים שבין תקופה לתקופה. בשמות שטעמם מלמעלה והמלתם השלישית י' (אצל המדקדקים נחי ל"ה) התגדלה בסוף המאמר התנועה החכית לסגל גדול (פְּרִיָּה—פְּרִי) והתנועה השפתית לחלם (צְרִיָּה—צְרִי). בימים ההם בטאו עוד בחוץ המאמר *ori, peri* ואך החירק הקיצון, אשר מעקרו היה רק תנועת עזר כסגל בשלמים (בְּגֵד, חֻדֶּשׁ) ולפנים פְּרִי, צְרִי בְּגֵד, חֻדֶּשׁ. היה עם הי' הנחה לחירק גדול. מעתה היה נגד טבע הדבור העברי להטעים תנועה קטנה ולא את התנועה הגדולה שלאחריה ולכן ירד הטעם על ההברה האחרונה והתנועה הראשונה התכווצה לשוא נע (פְּרִי, צְרִי). בתנועה שפתית נשארה עוד איכות התנועה הראשונה בשוא המרכב, חטף קמץ. ובתנועה חכית אין צרך לנקד חטף סגל; כי גם השוא הפשוט חכי הוא באיכותו (חירק חטוף מאד). גם בשלמים התגדל לרב הסגל לא לצרי כי אם לסגל גדול ובאלה כמובן אין חלוק בין סוף מאמר ותוך מאמר (שֶׁשׁ תָּבֵן). בעלי המסורה חשבו לזרים ויציבו להם ציונים "סגל בס"פ, "סגל באתנח", מבלי דעת להבדיל בין בעלי תנועה גרונית במקורם, שהם בסוף מאמר קמץ גדול, ובין בעלי תנועה חכית, שבהם אין מקום לקמץ; כי רק הפתח הגדול יהפך לקמץ בין שתי התקופות של פעלת הנגינה ולא הסגל הגדול. אמנם לפעמים התערבו אחרי כן שני מיני הסגולים ויחליפו את דיניהם (מֶלֶךְ גם בסוף מאמר נגד מֶלֶכִּי. בְּגֵד נגד בְּגֵדִי). את הסגל הגדול נמצא גם בפעלים ובשמות שטעמם מלמטה והם בעלי י' בסוף (נחי ל"ה): יַעֲשֶׂה, מַעֲשֶׂה. כידוע רק בנפרד מעֲשֶׂה ובנסמך מעֲשֶׂה וזאת זרות גדולה לפי מבטא הספרדים, לקרא בנפרד תנועה קטנה ובנסמך תנועה גדולה—ובשלמים להפך (משפֶּט, משפֶּט). ואמנם לפי שטחנו כלן תנועות גדולות; ורק במרוצת המאמר (בנסמך) תנועה סגורה (צרי) ובהברח מפסקת מעט (נפרד) תנועה פתוחה (סגל), דומה לזה באשכנזית *Schnee, schneien*, גם בכנוי מדברים כבנסמך צרי (שִׁירָנוּ, שִׁירָנוּ); ואך בכנוי נוכח סגל גדול (שִׁירָה, שִׁירָה) בעבור הכ' הרפה הנקראת כח' בחך הפְּנִימִי, שדינו כגרון. הוא הדין והוא הטעם בכנוי נסתרת

של רבים 1) שִׁירָה, בכנויי כָּם, כֶּן, הֶם, הֵן, תָּם, תֵּן, סגל גדול תחת חירק (כי סתם תנועה גדולה מקורית בחך חירק ובשפתים שורק ולא סגל וקמץ) בעבור ההמולה הנחירית שאחריי. דומה לזה יקרא בצרפתית in .im בסגל. כבר הראינו למעלה, שבכנוים האלה לפני נ' הסגל הגדול מקורי ולפני מ' הוא בא תחת הקמץ הגדול, אשר נהפך לסגל, אחרי אשר הפך את הנ' הבא אחריי למ' בת מוצאו. ההפך מזה קרה לכנויי נסתרים ביחיד (שִׁירָם, שִׁירָן). גם בהם הפך בזכרים הקמץ את הנ' שאחריי למ' בת מוצאו. ואך הוא לא נדחה עוד מפני הסגל שבנקבות, כי אם אדרבה הפך גם אותו לקמץ והתנועה המקורית לשתייהן גדולה ופתוחה, אם בחך או בשפתים. גם פה קמץ ולא שורק בעבור ההמולה הנחירית שאחריי. דומה לזה יקרא בצרפתית ² בקמץ מוזג. תחת הקמץ הקטן נמצא את הקמץ הגדול כמעט תמיד לפני חטף (יִחְרָם—יִחְרָם) (ולפעמים חלם (הֶעֱלָה) ובשני השמות קִדְשִׁים שִׁרְשִׁים בעבור הק' וה' בנות החיך הפנימי התבצר בהם הקמץ ולא התכוץ לשוא נע כבכל רעיהם הסגולים, כדין תנועה קטנה בהברה השלישית שלפני הטעם. אפשר היה לנקדם גם בחטף קמץ כמו חִדְשִׁים ויש מנקדים באמת קִדְשִׁים שִׁרְשִׁים; כי בעלי המסורה חלוקים בדבר הזה; דומה לזה אֱהָלִים—אֶהָלִים, במקור המנהג פשוט לנקד ולקרא קמץ גדול (שִׁפְפָּה, שִׁפָּה). באמת דומה הדין הזה ממש לדין צָרִי; כי בשניהם הקמץ בהברה שלפני הטעם ובכל זה פה חטף קמץ ושם קמץ גדול. במשקלים אחרים נמצא בדין הזה גם שוא פשוט יִמְכֵּר—יִמְכְּרֵנִי, כמו יִתֵּן—יִתְּנֵנִי, ולא כן בפתח (יִשְׁפָּח—יִשְׁפְּחֵנִי). ברור הדבר, ששנים או שלשה מבטאים היו חלוקים בזה בימי הנקדנים והם קבעו בקצת משקלים הלכה כזה ובקצתם כאחר. הפתח יגדל כמעט תמיד לקמץ גדול בהברה שלפני הטעם (דָם, דָּמִי) והסגל יקטן כמעט תמיד לשוא נע בהברה שלפני הטעם (בָּן, בְּנִי) והקמץ לא הכריעו בו הנקדנים היטב, אם יגדל לקמץ גדול או יקטן לחטף או גם לשוא פשוט. ספק דומה לזה יש גם בסגל; אם גם התנועה שלפניו קטנה במקורה, או לא יתכוץ עוד לשוא נע בהברה שלפני הנגינה כי אם יתגדל לצרי (זָקֵן, זִקְנִים) ואך בנסמך, שנגינתו קלה, נמצאים במקרא שני המשקלים (שִׁמְחִי, שִׁמְחִי). מקרים כאלה יקרו לשפות הכתב 1) לא כן הפ' הדגושה; היא נעשתה בימי קדם בחך החיצון וכטוה גם הג' הדגושה כמבטא ki, gi בפלנית (wielkie, długie). וק' החק הפנימי נדון כגרון ולא החך החיצון. שבע הגרון נכר הרבה לבר' הנעשה בחך הפנימי ואינה מקבלת דגש כגרונית; גם בק' נפל הדגש לרב מטעם זה. כיום נקרא על פי השפות הלועזות אשר בפינו גם בעברית את הכ' החיצונה בק' הפנימית ושתייהן עם הג' רכות, בהצטרפן אל תנועה חכית (גיא, כי, קיא) וזולת זה קשות (גם, כל, קול) ואך לפניו בטאו את הק' ואת הג' הרפה (כג' הלנדית וכע' ערבית) כח' וככ' רפה חסיד קשות וג' וכ' דגושות תמיד רכות (גם—giam, כל—kioul, קול—koul). פעלת הכ' הרפה נכיר גם בצורת נִכְרִי חחת נִכְרִי ופעלת הג' הרפה בצורת נִגְרִי חחת נִגְרִי.

אשר לכל העמים ואין בזה כל פלא. ואמנם בנין שפתנו בכללו הנהו מבאר ומוכן לכל צדדיו לפי המבטא האשכנזי—והמבטא הספרדי כלו מלא סתירה ותחפוכות ותערובות ומשחתו בו ואי אפשר להשלימו ולהתאימו עם הנקוד המסור לנו ותולדות שפתנו בתקופות שונות בשום אופן. עוד דבר אחד לא נוכל להעלים נגד המבטא הספרדי, שגם פתח גדול מקורי עודנו נמצא בלשוננו במשקל דִּין, כי הנסמך דִּין, גם אם המלה בטעם ולא במקף. התנועה הזאת גדולה במקורה, כי לא תפל בכל הנטיה והיא גדולה במשקל הזה (בשמות האמנים) בכל השפות השמיות. ולפי המבטא הספרדי קשה מאד, מי זה בא ויקצרה בנסמך ?¹

— 1 —

עתה נוכל לפשט גם את השאלה, אשר השארנו למעלה בספק, אם נהפכו הצרי והחלם הבאים מכח סגל קטן וקמץ קטן ישר למרכבות כמבטא האשכנזי או עברו בראשונה את דרך הגדולות הפשוטות (וכן נשארו במבטא הספרדי) ובא"י צעדו עוד צעד ויהיו למרכבות. עתה אחרי אשר ראינו, כי הפתח השתנה בנגינה חזקה לקמץ גדול ובנגינה קלה לרב לסגל גדול, אי אפשר לנו עוד להאמין, כי גם הסגל הקטן והקמץ הקטן, הנראים לנו היום לפעמים בצורות צרי וחלם מרכבים, השתנו בימים ההם בראשונה לסגל גדול וקמץ גדול ומהם לצרי וחלם; שא"כ נהפכו אתם גם הסגל הגדול הבא מכח פתח לצרי והקמץ הגדול הבא מכח פתח לחלם ולא ידענו עוד להבדיל בין שרשים גרונים וחכים בתוך המאמר ולא בין שרשים גרונים ושפתים בסוף המאמר. כי חק הלשון, המראה את כחו באחת התקופות, לא ידע לחקר אחרי מוצא התנועה ומקורה. על אחת כמה וכמה, שהצרי והחלם המקורים, הנראים לפנינו בשפות שם אחרות בדמות פתח גדול, היו כבר בימים קדמונים מאד תנועות מרכבות. וקרוב הדבר, שלא היו מעולם סגל גדול וקמץ גדול, כי אם נהפכו בראשונה מפתח au ai² ומהם השתנו בנקל לצרי וחלם

1) לעית מוצא עלינו להעיר, כי הארון שכן ולקבסקי צודק נגד איש ריבו במחלוקתם, אם התנועות הקטנות קודמות לגדולות או להפך. הנסיון מעיד, שגם בשפתנו וגם בכל השפות העתיקות והחדשות עשויות התנועות הקטנות להתגדל, אם ססכות בפיות, נגינה והברה פשוטה ואורי נחית, או ססכות עיוניות, להבליט את תכן המלים. בזה שוה תנועה גדולה להטולה כפולה; למשל בערבית kâtaba, kattaba, שני הכנינים מורים על חזק הפעלה; כן גם בעברית תִּל־הַתִּל. אבל ההפך כי תתקטן תנועה גדולה הוא חזון יקר בלשונות אחרות ורק אם תפל הנגינה מההברה ההיא; ולמה נחזיק כזאת בעברית בלי כל טעם? גם בשפות היפותיות התנועות הגדולות ננות הקטנות והראיה שבשפות הסלבויות לא התפתחו עוד תנועות גדולות חוץ מחירק גדול עד היום הזה, ואם אמנם דעת רבים מהלשנים היפותים, שכבר היו תנועות גדולות בשפה היפותית הזקנה, אין דעתם מכרעת כלל ואין פה המקום לדבר על זה.

אשכנזים. נמצא, שבשלושת מיני הצרי והחלם, גם באלה הבאים מכח י' וו' נחות, גם באלה הבאים מכח פתח גדול וגם באלה הבאים מכח סגל וקמץ קטנים, המבטא האשכנזי קודם לספרדי, ואצ"ל, שהוא קודם לו בפתח וסגל וקמץ גדולים במקורם, ורק בקמץ גדול הבא מכח פתח קטן המבטא הספרדי קודם לאשכנזי. אמת, שהתנועה הזאת מצויה בלשוננו יותר מכל התנועות ואולי מספרה כמספר כל התנועות יחדו; ולכן עלינו להודות, שצלצול השפה בכלל לפי המבטא הספרדי קרוב יותר לצלצולה בראשית זריחתה. ואך המבטא הספרדי הנהו לא רק ישן. כי אם גם נושן. על פי חקירתנו במאמר הזה נוכל לדעת, כי אחינו הספרדים גלו תרשישה אחרי תקופת הנגינה הראשונה, אחרי התגדל הפתח הקטן בהברה מטעמת בטעם חזק ובהברה פשוטה לפתח גדול, בטרם נהפך לקמץ גדול, וכן הם מבטאים אותו עד היום הזה. גם תנועה קטנה בהברה מטעמת לא זרה להם, כי הטעם הקל לא פעל עוד את פעלת הגדלות גם בא"י. אבל גם אצלם לא עמדה עוד השפה כנציב מלה, כי אם הולידה שנוי מיוחד להם, שאבדה ההרכבה לצרי וחלם והחלק הראשון דחה את החלק האחרון. אז שוו הצרי והחלם לסגל וקמץ גדולים לכתחלה המעטים לפי ערך. בזה אמנם אין כל אסון ומעשים כאלה יקרו לכל שפה, כי נשאר בקריאת התנועות בעל פה או יסדו להם נקוד מיוחד על פי מבטאם; ואך הם קבלו את הנקוד הטברניני כלו ויתרגלו לקרא כל נקדה כרב בטויה במבטאם. הם מצאו, כי ' שבכתב מקביל לרב אל ^א שבפיהם וכן.. אל ^א — אל ^א, ו אל ^א שבפיהם ויתרגלו לקרא כן תמיד ולדחות את המועט מפני הרב. רק בקמץ התבצר גם המועט ולכן יקראוהו לפעמים ^א ולפעמים ^א וכל המדקדקים יחדו נלאו עד הנה למצא את הגבול, שבין הקמצים השונים. ובא"י נהפך, בין כה וכה, הפתח הגדול לקמץ גדול והטעם הקל הגדיל גם הוא את תנועתו והפתח הגדול החדש עבר במקצתו לסגל גדול ואחינו הספרדים לא ידעו. ולכן קבלו בלי דעת את גדלות התנועה החכית וגדלות התנועה השפתית מחמת הטעם הקל ולא את גדלות הסגל ולא את שנויו לקמץ, הזקן ממנו, ויקטינו כל פתח גדול וכל סגל גדול וישנו כל קמץ גדול מקורי לפתח גדול או הקטינו גם אותו ויולידו מבטא משנה ופרוע המנסר באזנים כמגרה ואת הדקדוק הביאו במבוכה נצחת ובעבור זה בנין שפתנו הפשוט והנעים צרור וחתום בשבעה חותמות עד היום הזה.

בעשרות השנים האחרונות החלו מדקדקי לשונות מאמות העולם להודות בשפה רפה וכלאחר יד, כי הסגל הראשון של המשקל פֶּעַל (עֲבַד) תנועה גדולה והם מעתיקים אותה בסמן ^א. הפרץ הקטן הנה כבר יספיק לקעקע את כל בנין התנועות, אשר במבטא הספרדי, ולבנות את האשכנזי על חרבתו. כי אם יש גם סגל גדול הנכתב בשלש נקודות, אי אפשר שיהיה עם זה גם סמן מיוחד, שתי נקודות, לסגל גדול ועל כרחם עליהם להודות, כי הצרי שונה מהסגל הגדול, ומה הוא, אם לא תנועה מרכבת כבכל המבטאים העברים חוץ מהספרדי וכבכל השפות השמיות,

אם הוא בא מכח י' נחה? ואם התגדלה כבר התנועה המקורית בכל הסגולים, לא נדע כל טעם, למה לא התגדלה בהצטרפה אל המולה גרונית (נָעַר)? הלא טבע הגרון להרחיב ולא לקצר? לפי המבטא האשכנזי גם פה תנועה גדולה, ואך בעבור ההמולה הגרונית פתח גדול תחת סגל גדול; ואם יודו בעלי המבטא הספרדי גם בזה, יואילו נא ללמדנו את החלוק בין נָעַר בתוך מאמר ובין נָעַר בסוף מאמר! על כרחנו הקמץ הגדול שונה מהפתח והגדול נקרא איפא כבמבטא האשכנזי. מעתה הוא דוחה את רגלי החלם הספרדי הנקרא גם הוא כן ומעיד עליו, שבטעות הוא נקרא כן תחת תנועה מרכבת שבמבטא האשכנזי וכל המסתעפים ממנו ושכלל השפות השמיות, אם הוא בא תחת פתח וי', אמנם כן הודאה במקצת סכנה, גם בדין תורה וגם במחלקת מדעית. ואך לנו אין צרך בראיות מן הצד, כי כבר הוכחנו במופתים חותכים על כל תנועה ותנועה לעצמה, שבטויה האשכנזי מְכַרַע בבנין כלל השפה משנים קדמוניות, מלבד המון הראיות אשר עברנו עליהן בשתיקה מאהבת הקצור.

— ז —

אולם לא נוכל להתאפק מבלי להעיר, כי גם המסרת (חרפה גדולה היא לכתב "ארתגרפיה" על ענין הנזכר בשם מסרת כמה פעמים בתלמוד). אשר על פיה יכתבו צרי וחלם לר"ב מלאים י' וי', מעידה, שהם קלים בו וי'; כי רק בתנועות האלה י' וי' נחות (כמובן וי' הנעשה בשתי השפות ולא וי' הנעשה בשנים עליונות ושפה תחתונה) ולא באחרות; ולכן היו י' וי' העבריות סמני וי' בכל הלשונות הארפיות העתיקות והחדשות. בתנ"ך צרי וחלם הבאים מכח י' וי' אחרי פתח כמעט תמיד מלאים, הבאים מכח פתח גדול (המקורים) לר"ב מלאים והבאים מכח סגל וקמץ קטנים גם הם לפעמים מלאים. במסרת מדיקת כחוט השערה ומקורית כמסרת התנ"ך רחוק מאד להאמין, שנכתב בה וי' בי' וי' בו'; כי אין כל חבור ישר בין ההמולות האלה והתנועות האלה. ואך בימי התלמוד נהגו עין יפה במסרת (ספרא בצירא, תנא תוספאה" ע"ז ט:) ויכתבו חלם תמיד מלא, אף אם הוא בא מכח תנועה קטנה, אף תנועות קטנות נכתבו מלאות, לא רק חירק ושורק, כי אם גם סגל וקמץ, במקום שאפשר לטעות. "קודשא" לא נקרא "קֶדְשָׁא", כי אם "קֶדְשָׁא" כי כן נקרא בכל המדברים הארמים, "עוביו" נקרא "עָבִיו", "ליכא" יקרא עד היום "לִכָּא", "ביתר"—"בִּיתָר", "היתר"—"הָתָר"; ואפילו חטפים ושואים נכתבים לר"ב ביי' וי' נחות: "אומן—בתנ"ך "אָמֶן", צפורי—צִפְרִי "נישדר" נקרא—נִשְׁדֵּר. אם עשו כן במלים עבריות וארמיות נגד מסרת התנ"ך, אשר הגו בו יומם ולילה ויספרו כל אותיותיו וידרשו בו תלי תלים של הלכות ואגדות על כל קוץ וקוץ, קל וחמר למלים יוניות ורומיות, שצינו בהן לר"ב וי' (גדול או קטן) ביי' וי' (גדול או קטן) בו'.

ואין מזה כל ראייה, שלכתב צרי וחלם באו ושבטוי התנועות האלה היו אז פשוטות ולא מרכבות. הי' היתה בספרות התלמודים והמדרשים לסמן קריאה לכל התנועות החכיות, הגדולות והקטנות, המרכבות והפשוטות, ואף השוא בכלל, וכן הו' לכל התנועות השפתיות למיניהן. אמנם לא היה הדבר חובה כי אם רשות: אכסניא = ξενία דפתרא = διφθέρα ננס = ναυος פנס = γαυα = וכדומה. מזה ראייה, שלא היתה כונתם על צרי וחלם, כי חלם חסר אין בתלמוד. הראייה, שמביאים אוהבי המבטא הספרדי מסופי המלים הזרות הנקראות אצלנו בקמץ (אכסניא דפתרא) ובשפות הלועזות ב^a, מעוררה צחוק; כי מלבד שכל שפה מסגלת את סופי המלים הזרות לרוחה, מי ימחה בידיהם לנקד אכסניא, דפתרא? הלא בתלמודים ומדרשים אין נקדות? כן הם רב טענותיהם, חסרות יסוד וחזרות חלילה, נשענות על עצמן ולא על המציאות.

רק טענה אחת מהעתיקת צרי ב וי, חלם^u וקמץ ב^a בתרגום השבעים בשמות עצמים פריים ראוייה להשיב עליה בכבד ראש. על התשובה, כי ביונית שחתו תמיד את המלים הזרות מחסר מבטאים כאלה ביונית, הם חוזרים ושואלים: הלא השפה היונית עשירה בתנועות מרכבות ולמה לא העתיקו בהן את הצרי והחלם? על זה נשיב: אמת, שהיא עשירה במרכבות שונות, אבל צרי וחלם אשכנזים אין לה, ועוד רע מזה, כי יש לה כאלה, ou, ei אבל הן נכתבות ולא נקראות כן, כי-אם i, u, ולו השתמשו בהן המתרגמים בהעתקתם את המרכבות צרי וחלם, גם אז נקראו כפשוטות וישמע אך החלק האחרון שבהרכבה והם בחרו לכתב את החלק הראשון שבהרכבה וי, ou, התנועות הגדולות האלה קרובות בצלצולן למרכבות, אם אינן פתוחות הרבה. איש גליצי הבא בפעם הראשונה לאשכנזי ושומע אומרים gross הוא מדמה לשמע grous, בני מזרח גליציה המבטאים ביהודית את המלה "לעבען" בצרי, מדמים לשמע את התנועה הזאת גם מפי האשכנזים ובאמת מבטאים אלה תחתיה סגל גדול, אבל פתוח רק מעט (עי' בלוח התנועות). שבטוי ou הוא u ידוע גם בבית הספר, ואך ei יקרא בבית הספר במרכבת ורק הלשנים יודעים, כי גם היא עברה לסגורה פשוטה כמו ou לרומית תעתק ב-Alexandria Αλεξανδρεία: גם בתרגום השבעים, אשר עליו אנו דנים, יעתק-ים בלי' של שמות עצמים פריים ב ei -. כמעשה הזה עין בעין נראה גם היום: אחינו המתבוללים באשכנזי יעתיקו את השמות העברים בכתב לועז על פי המבטא הספרדי, באשר כן היא דעת חכמי אה"ע, ומה אנחנו, כי נתנגד להם. אחינו החרדים, אשר בהם קרט הכרת עצמם, יעתיקו קמץ בⁱ ע"פ מבטאם ולא ב^a; ואך צרי וחלם יעתיקו גם הם בⁱ וי כאחרים; כי, אם יעתיקו בⁱ ou ei יקרא ai (ע"פ משפט הקריאה האשכנזית) וי (ע"פ משפט הקריאה הצרפתית). נשארה לנו רק שאלה אחת: למה לא העתיקו את הקמץ הגדול ב ω כי אם ב^a? לו העתיקו כן רק את הקמץ הגדול, יכלנו להוכיח מזה

ששנוי הפתח לקמץ מאַחר מתרגום השבעים; אבל הם העתיקו לתמהוננו גם את השמות: צֶלְפָּחַד, עֶמְרִי, יִרְבֵּעַם, מְרֹדְכִי יִשְׁשֹׁכַר (הם קוראים יִשְׁשֹׁכַר ולא יִשְׁכָּר וא"כ הקמץ הראשון קטן). יִכְנִיָּה, יִקְמַעַם וכל קמץ קטן בֵּא; רק מעט מזער יעתיקו קמץ קטן בֵּי, וכמו כן מעתיקים לפעמים גם קמץ גדול בֵּי, למשל בשמות: גִּרְגָּשִׁי, שְׁמֵר (ד"ה א', ז', ל"ד). מה זאת? האם החליפו גם הם קמץ קטן בגדול כספרדים הגליצים אשר רבים קוראים כל קמץ, אף את הקטן, כפתח? הלא אז לא היו עוד נקודות כתובות? בלא זה לא נוכל לאמר, ששנוי הפתח לקמץ מאַחר לתרגום השבעים; כי שנוי הפתח לסגל הצעיר ממנו, כאשר הוכחנו, נמצא כבר בתרגום השבעים במספר רב, אם גם מעט מבעברית; רב הסגולים מְעַתִּיקִים בסגל כמו פֶּלֶג—peleg ומעוטם בפתח כמו יֶפֶת Japheth, האמורא ר' יצחק (נדריים ל"ז): דן בחלוק שבין אֶרֶץ וְאֶרֶץ. שְׁמִים וְשְׁמִים, מְצָרִים וּמְצָרִים דין הלכה למשה מסיני 1), ועכ"פ אין לנו לאחר זמן השנויים האלה עד ימות בית שני. כל הפליאות האלה נפתר באמרנו, שהתנועות היוניות ο ε היו נוטות לסגורות, כבטוי התנועות ההן באשכנזית ופלנית והסגל והקמץ העבריים היו פתוחים מאד ô é וקרובים לפתח כבאנגלית (ע' לוח התנועות) ולכן עשו להם המתרגמים ליסוד מוסד, להעתיק את הקמץ, בין גדול ובין קטן, כמעט תמיד בֵּא ואת הסגל הגדול לרֵב בֵּא Iúqab רק לעתים רחוקות העתיקו את הקמץ (גדול או קטן) בֵּי, גם האנגלים מְצִינִים את שתי התנועות האלה לא בֵּי וְכִי אִם בֵּא (call .camp), אחינו הליטים קוראים את הסגל הגדול ואת הקמץ הגדול פתוחים עד היום הזה ובאשכנז הם נוטים לסגורים ובפולן כבר נסגרו, הקמץ פשוט וסגור (רק בהברה פשוטה) והסגל מְרֹכֵב וסגור כצרי (מֶלֶךְ—סֶפֶר). הנה ראינו כי גם בתרגום השבעים, המצודה הבצורה לכל מליצי המבטא הספרדי, נוכל לישב את כל סתירותיו עם עצמו ועם העברי רק על פי המבטא האשכנזי ולא על פי המבטא הספרדי.

— ח —

במלים עבריות בודדות, הנמצאות בספרי יון ורומי, נכיר עוד יותר את עקבות המבטא האשכנזי: השם "בִּקְמָה" הוא עברי וביונית Βῆμας בלי כל ספק

1) בענין "ארץ" פרשו כן כל המפרשים, ובענין "שמים, מצרים" נטה הר"ן הספרדי לדרך רחוקה, כאשר לא ידעו הספרדים להבריל בין שְׁמִים וְשְׁמִים, כי לפני ה' ישמע תמיד פתח גדול (וזאת היא טענת הג' יעב"ץ ז"ל בסדרו נגד המבטא הספרדי, שאין חלוק בין שם קרש ובין מלת ארזֵי לפי מבטאם), אחרי הר"ן נפו גם רש"י והרא"ש; כי כנודע לא רש"י ז"ל והרא"ש ז"ל מהברי הפרושים על גדרים המיחסים להם. ומפה נראה כי ספרדים היו גם הם. רק בעלי התוספות הצרפתים פרשו פה על נכון.

לקחוהו היונים ממנו על ידי הכנענים (הפניקים); כי ביונית אין כל שרש לשם הזה (Baivo—צעד, אין לו ענין עם מובת. מהשרש הזה בא Baivōs—בימה הידוע בתלמוד). הקמץ בא איפא אל היונים בתמונת ו. כמו כן יין (לפנים וין. הו' תהפך בראש המלה ל: ילד—יילד), ביונית οἶνος, ירושלם ביונית ורומית Hierosolyma; את הקמץ של הש' נמצא אצלם בצורת ו ואת הצרי של הל' בצורת י (i) כחלק האחרון של המרכבת. נצחון החלק האחרון שבהרכבה נמצא גם בחלם של "שופט" בשם sufes, sufetis אשר קראו הרומים לשני השופטים אשר בקרתה חדשה עיר מלחמתם (כידוע דברו הקרתים כעם, אשר יצאו ממנו, הצידונים, עברית). את העיר הזאת קראו Carthago, והיונים קראו לה Καρχηδόν, שני העמים שבשו את השם "קרתה חדשה" ויקצרוהו; אבל לשניהם נשמעה התנועה הקיצונית (שה) בעבור הטעם אשר עליה היטב כקמץ אשכנזי; היונים הוסיפו נ' בסוף על פי דרכם, כן עשו גם הרומים במצבים המצטרפים (ginis). כן הוא גם בשם Hanno—חנה (גם בתלמוד שם איש) ובשם Dido—ידידה, בונת העיר. במקצת מדברים יונים בטאו את התנועה י לא מזוגה מסגירת שפתים וחך כ" באשכנזית, כי אם בסגירת שפתים לבד (u) על פי המבטא הזה קראו היונים לצר Τύρος בנצחון החלק האחרון שבהרכבה; כן הוא גם השם zivūqa—פנור. לפעמים העתיקו את החלם בתנועה המרכבת w הקרובה לו Erimaūs—חמצה. גם היום יש אנשים באשכנז המעתיקים את החלם au. 1) את השם משה העתיקו Μωυσις, ההעתקה הזאת נאותה לחלם מכלן, אבל אין תנועה כזאת ביונית והיונים לא ידעו לקרוא ולכן עשו נקדחים על י להפרידו מ ו ההעתקה הזאת נשארה בפלנית Mojżesz (לפנים Moyses). איננו פרי השפעת מבטאנו הפלני; כי כל צורת השם יונית וגם החק הקדום, אשר הפך ו' לש' רכה וס' לש' קשה, כבר פעל עליו.

המלים האלה, אשר מקצתם כבר בא זכרם בספרות יון הקדומה, ועוד יותר כתיבת חלם, אשר נולד בכח טעם קל לפעמים מלא ו' בספרי נ"ך, ימריצונו להאמין, ששנוי הפתח הגדול לקמץ גדול, המקדם לפעלת הטעם הקל, החל כבר בימי בית ראשון ואולי עוד בימי השופטים; ואך על כל פנים לא לפני הוסד ישוב ישראל בתרשיש; כי לאחינו הספרדים נשאר הפתח הגדול עד היום הזה. באשר גם הפתח הגדול תחת פתח קטן תולדת הטעם החזק, נדע ברור, כי ישוב תרשיש נולד בין תקופת הטעם החזק לתקופת הטעם הקל. בתורתנו הקדושה נמצא חלם מחדש לפעמים מלא רק בטעם חזק (מקור נפרד). עלינו איפא להקדים את תקופת הטעם החזק עד ראשית תולדותינו. בנביאים וכתובים נמצאנו לפעמים גם בטעם קל וככל אשר יאחרו הספרים, כן ירבה החלם המלא.

(1) ביהודית רחה החלם העברי (בפרס עבר לו) את המרכבת האשכנזית ולכן נאמר

חחת Hous=Haus.

הנה ראינו, כי המבטא, אשר נכנהו אשכנזי, לא נולד באשכנז (1) ולא בימי רקבון שפתנו, כדברת שונאיו, אשר לאשרנו ולשמחתנו לא היה ולא יהיה כימי השמים על הארץ; כי בשלכת העלים הבלים אשר בעץ ישראל האיתן והעתיק תעמד מצבתו החזקה והרעננה כסלע בלב ימים ותשחק לכל הגלים הנגרשים ולכל הרוחות הסוערות. ואמנם המבטא האשכנזי לא נולד בעת ובמדינה, אשר על שפתנו להביא עדים על חייה, כי אם בעצם טהרה ובתקף זהרה בעת אשר נשאו בה חזוי יה את מדברותיהם בארץ מחמדנו על גוי ואדם, הנשמעות בכל הדורות ובכל העמים בקול גדול ואדיר. מעתה נדע, כי שנוי א' ל' בסורית של יעקביים (2) הידועה לנו מראשית האלף החמישי הנהו לא רק מחזה, אשר לו חבור עם המחזה הזה בשפתנו, כי אם גם תולדתו, באשר נראה אצלנו עוד בחצי האחרון של האלף השלישי. ואם ישאל השואל: האם עד כה גדול כח שפת הספרות הכלואה בבתי מדרש להשפיע גם על שפות חיות? תהיה תשובתנו, (מבלי להודות, כי אין כח גם ללשון, שאיננה כי אם שפת הספרות לבד, לפעל גדולות ונצורות) כי שפתנו העבריה לא נדחתה בגלות בבל משוק החיים כליל מפני המדברים הארמים, אשר בפי אבותינו, כדעת המון משכילינו, כי אם נשארה לכלל העם כשפת השכלה מְדַבְּרֵת בכל ימי בית שני ובימי התנאים והאמוראים עד ימי מלכות ישמעאל. "כשתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקודש" היה מנהג פשוט בישראל. בבתי הספר לא תרגמו את המקרא כי אם "קראוהו" ואף כי את המשנה בבתי המדרש. החכמים דרשו את כל דרשותיהם עברית ורק המתרגמנים תרגמו את הפרשה בבית הכנסת ואת הדינים בבית המדרש לתועלת "עמי הארץ". אנשים כאלה, אשר לא ישמעו את שפת הכתב אשר לעמם ואף כי דברי חכמה בשפת הכתב, יש לעמים הנאורים בזמן הזה במדה מרבה מאשר היו בינינו אז. לרב דרשו גם בלא מתרגמנים וההמון הבינום, רק לפעמים שגו בענין (ע') למשל בפסחים מ"ב. "אשה לא תלוש אלא במים שלנו". המשנה והתוספתא וכל מדרשי ההלכה (ספרא,

(1) יש לשום לב גם לזה, שתנועות כצרי וחלם האשכנזים אין בשפת אשכנז.

(2) קרוב הדבר, יצגם הסורים הנספחים דברו כן ושקריאת זקפא (קמץ) בספרותם כה איננה כי אם שגיאת הלשנים, כשגיאתם בלשוננו, כי גם נקדניהם לא יבדילו בין תנועה גדולה ותנועה קטנה בכל התנועות ולמה בחרו להם רק א' וֵאֵ (זקפא ורבצא כריא)? גם בסורית נלאו הלשנים לקבע גבולים בין פתחא לזקפא ובין רבצא אריכא לרבצא כריא ועליהם להודות, כי במשקלים ידועים גם הפתחא והרבצא אריכא גדולים. הלשנים דנים את הסופרים הנספחים לשועים ונרפים וכנראה הם מוסלים במוסם ובאמת זקפא ורבצא כריא הן הן ה' וֵאֵ הפתוחות מאד הידועות באנגלית ובעבור איכותן השונה ולא בעבור גדלותן קבעו להן הנקדנים סמנים מיוחדים. ומכל מקום לא לתת חקרי שפת סוריה באנו.

ספרי וכו') כלם עברית. שני התלמודים ומדרשי האגדה רבם עברית והכל נמסר בעל פה מדור לדור, עד אשר באו הסבוראים ויעלו על ספר. גם בדברי חל השתמשו לרב בעברית (ע' שבת מ"א). אם יש ספק בדברי נודר נדר, מה נכנס בכללם, קבעו חז"ל הלכה "בנדרים הלך אחר לשון בני אדם" אף נגד לשון תורה ובכלל הזה השתמשו תמיד בלשון הקדש. היא היתה איפא לשון בני אדם בזמנם. ואם אולי אפשר בדחק גדול לאמר, שעל תרגום המלים האלה בארמית קונו, בשני מקומות אי אפשר לפרש כן בשום אופן: בנדרים ל': פסק ר"מ, שבכלל הבינוני "נולד" רק העתיד להולד, נגד לשון תורה ושם נ"א: פסק רשב"א ששם הקבוץ "דגה" כולל רק דגים קטנים נגד לשון תורה. שאלות בדקדוק כאלה בטח לא יתכן לפתור בשפה אחרת, ולחנם נדחק הגאון שי"ר ז"ל בהקדמתו לספר "תגמולי הנפש" לישב דברי הרמב"ם ז"ל בפרושו לתרומות (פ"א, מ"א), הכותב בפשיטות, שלשון אבותינו בימי התנאים היתה עברית.

— ב —

החקירה הזאת יוצאת מעט מגדר הענין, אשר אנחנו עסוקים בו, אבל נכבדה מאד בזמננו, להכות על קדקד שונאי התחיה מימין ומשמאל, המקלים בתחית שפתנו וכופרים באפשרותה ומדמים למצא להם חברים בין חכמינו התנאים והאמוראים ע"ה, אשר לא התאמצו גם הם להחיות את לשוננו. ויש גם אוילים חכמים בעיניהם, טועים ומטעים, המעזים לאמר ולכתב, כי לשוננו הצחה היתה מאז מעולם חנוטה בספרים ולא היתה שפה מדברת אף בימי בית ראשון. מטרם, להוריד את ישראל שאולה, מקדשת את המכשירים, לדבר שקרים ופחזות ואולת גלעגת. האמת הברורה היא, כי עד ימי מלכות ישמעאל היתה לנו שפת עבר לשון ההשכלה גם בדבור ואף כי בכתב; ומה הפסדנו, אם לא היו המדברים לשון עברית צחה? כי לדחות את המדברים המשתנים תמיד ולהנהיג שפת הכתב קבועה עומדת מדור דור בכל האמה, הוא נגד טבע האדם. יש אנשים האוהבים על פי נטיתם ותכונתם לשון חכמה וניב הגיון ולזה אין המדברים ההמונים מסגלים ולכן ידברו תמיד בשפת הכתב ויבכרו גם שפת הכתב לועזת על פני מדברי עמם. תכונה כזאת היתה לרבנו הקדוש ולכן לא נתן לדבר בביתו כי אם עברית צחה, עד אשר ידעו אמהותיו עברית היטב מתלמידיו, אשר נטו כרב משכילי כל העמים וחכמיהם אחרי טבע בני אדם הכללי, לדבר פעם נשגבות וצחות בכבד ראש ופעם דברים פשוטים ומקטעים בלי כל סדרי מליצה ודרכי לשון נצבים וקימים ובכל יום באופן אחר על פי המחזות והמקרים והמנהגים ההולכים ובאים גם הם יום יום. כבמעשה כן גלה לנו רבי את דעתו הקיצונה גם בתלמוד במאמרו (סוף סוטה) "בא"י לשון סורסי למה? אלא או לשון הקדש או לשון יונית; בבבל לשון

ארמי למה? אלא או לשון הקדש או לשון פרסי". על פי החקירה הזאת נבין את סוד חדוש השפות והמדברים באין הרף ונתכן את טבעי בני אדם השונים; על פיה נדע איך להתייחס אל מדברנו היהודי ולשחק גם לנלחמים בו בחרף נפש בשם היהדות, גם למעריציו ומקדישיו בשם היהדות. ההולכים בשטת רבי, מביאים ברכה לישראל, בדעתם עברית, וזולת זה את ההפך...

עם הראותנו, ששפתנו העבריה היתה בימי התנאים והאמוראים לא לבד שפת הכתב, כי אם גם שפה מדברת למשכילים ממש כבימי זריחתה, (כי כמוכן היו גם אז מדברים שונים כבכל העמים וכטבע האדם), לא נוכל להסכים לדברי האדון ולקבסקי, כי הלכה בימים ההם "הלוך והתפתח, הלוך והשתלם"; כי באמת לשון המקרא יפה ושלמה ומדיקת שבעתים מלשון התלמוד. אמנם קשה לכתב או לנאם פלפול מדעי בלשון המקרא, ואך החסרון הזה איננו תלוי בה, כי אם במקרה. באשר אבדו לנו כל ספרי המדע מתקופת התנ"ך, אשר יהיו לנו למופת. כל דברי החכמה והאמת נתנו לנו בכתבי הקדש בדרך שירה וחותרם הלב עליהם; רק ספר קהלת קרוב מעט לחקירה קרה. אבל סוף כל סוף גם מליצות ספרותיות ולא מדעיות. ולברא מליצה מדעית לעצמו על פי לשון המקרא לא כל אדם זוכה, ובכל זה ישלם ויין גם היום מאמר מדעי, במדה אשר יקרר למליצת המקרא. בתולדות כל שפה מעלות ומורדות ורק בילדותה המעלות רבות על המורדות ובימי בגרותה והלאה תחל ירידתה, הלוך והתחסר, הלוך והתדלדל. בימי הספרות תעשיר השפה שמות ומלים ומליצות וניבים, אבל בנין השפה ידל ויתמעט. כבר גלו האחים שלגל את המחזה הנפלא, ששלמות שפת עם עומדת ביחס הפוך אל כל תרבותו. לכן השפות הסלביות יפות ושלמות מהאשכנזית והאשכנזית מהצרפתית והצרפתית מהאנגלית. בעוד דורות אחדים תשליך השפה האנגלית את כל סופי המלים ואז תדמה ללשונות הסינים, אשר אין להן עוד כל דקדוק ולכל שיג מלה פשוטה בת הברה אחת. טעות היא ביד האומרים, כי מחסרון תרבות לא פתחו עוד שפתותיהם; אדרבה אות הוא על הרבותם להשתמש בשפתם לגדל תרבותם, עד אשר נפגמה כלה. בהתבוננו היטב במחזה הזה נשמע גם את התורה היוצאת ממנו, כי בשפה, כביין, כל המחזיק בנושנות הנהו משבח, רק מחסר הבנה יחליף סופר שפת כתב ישנה במדבר דורו וגלילו וירים את זה לשפת כתב חדשה. הוא מדמה בזה להקל לבני דורו, אשר לא יינקו עוד את שפת הכתב הישנה עם חלב אמם ועליהם ללמדה בבית הספר; מבלי שים לב, כי לא במהרה יתרגלו להשתמש בשפה החדשה, ואחרי אשר התרגלו בה בדורות רבים, כבר אבד עליה כלח גם לבני המדבר ההוא ואף כי לבני מדברים אחרים; כי המדבר, אשר יסודתה בו, שוטף ועובר, ומעתה עליהם ללמד גם את השפה החדשה בבית הספר; ורק זאת הרויחו בתמורתם, כי נפרדו מכל הספרות הישנה ומכל אחיהם הרחוקים, אשר יוציאו גם הם ישן מפני חדש.

לולא הרים למשל דנטה את מדברו הטסקני לשפת כתב חדשה בארצו, כתבו האיטלים עד היום רומית ויהנו כלם מהספרות העתיקה הרחבה והמלאה והיא איננה רחוקה ממרבית מדברי איטליה יותר משפת הכתב החדשה. ולו נשארו גם הצרפתים והספרדים וכו' בשפתם 'הרומית', היו כלם עם אחד ושפה אחת עם ספרות אחת לכלם. בלי כל ספק היה גורל לשוננו העברית כגורל לשון הסינים והאנגלים. להפגם ולהפחת ברוב הימים; כי עם שכלו רוח ותרבות כישראל אין, ובזמננו לא היתה עוד לשון הקדש תפארת הלשוניות, כי אם מדבר דל ורוח. ואך אנחנו היינו עם הספר מראשית היותנו לגוי ונדבק בספר תורת משה ונהגה בו יומם ולילה והוא לא נתן את שפת הכתב להשתנות הרבה לפי ערך רב הזמנים והתקופות והארצות והענינים, אשר חיינו בהם. ואת מדברינו החלפנו תמיד בחכשים, אשר לא נפגמו עוד מלב תשמישם, את המדברים העברים בארמים, הארמים בערבים ובאיטלים, האיטלים באשכנזים (1) והערבים בספרדים וכדומה. בכל זה עלינו להודות, כי גם בראשית עבודת הספרות בישראל כבר היתה לשוננו פגומה הרבה כי השפה הערבית, אשר נדענה מזמן מאחר באלפים שנה, שלמה ומלאה ממנה. בכלל נפגמה השפה הערבית עם כל מדבריה עד היום הזה פחות מכל השפות הידועות לנו בעבור החיים הפשוטים, אשר ליושבי אהל ומקנה. ואך אל נא נשכח, כי לא כל השנויים בשפה מורדות, כי יש ביניהם גם מעלות. גדלות התנועות בהברות מטעמות ובהברות פשוטות, אשר נולדה בשפתנו בזמן זריחתה, וקטנות התנועות בהברות פשוטות לשוא נע והנחת מתג בכל הברה שלישית אם היא פשוטה. הן תולדות אהבת הזמרה ואהבת המזג (סיממעטריע) אשר לעמנו, אשר ממנו יצאו מגגנים דוד ואסף והימן וידותון ולכן לא זכתה להן השפה הערבית. וכבר התפאר בטבע הנגינה אשר ללשון הקדש המשורר ר' יהודה הלוי ז"ל (כוזרי מ"ב ס' ע"ו—ע"ח). רק מתחסדים ומתבוללים חסרי טעם, אשר שקעו בין פולן עד למעלה מאזניהם, מבטלים את טעמי הקריאה ולועגים לזמרה העמקה והמתקה אשר ללמוד התלמוד ונושאי כליו. "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה, עליו הכתוב אומר: וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם" (מגלה ל"ב).

בהשתמשנו בחקירתנו זאת הלכה למעשה ניצץ את כל סופר, אשר לו טוב טעם ודעת, להחזיק בכל יכלתו בשפה הישנה ולקחת מחדושיה רק את החיוב ולא את השלילה. כן עשו כל סופרי נביאים וכתובים אשר לא גרעו מאומה משלמות שפתנו בתורת משה, כי אם הוסיפו עליה. גם חז"ל לא הרחיקו הרבה משפת

(1) מהאיטלית נשארו לנו השם בענדעט והפעלים, בענטשען, אוירען — התפלל

ביחודית של אחינו האשכנזים (ובפולין "דאוונען" נגזר מן dawny לאמר: החזיק בנושנות).

המקרא בשירים וקינוט ותפלות וספורים (בספור אלך מעט נמצא גם את ו' ההפך. ע' למשל קדושין ס"ו "מעשה בינאי המלך וכו'"). ורק במדע בראו להם מליצה חדשה. באשר אין ספר פלפול בתנ"ך. לא מעט נשחתה טהרת הלשון מחסר ספרות. באשר לא כתבו דבר כאלף שנים וילמדו את הכל בע"פ. לעמת זה ישנו גם אוצר מלא של נעם ויפי מקורי בספרי חז"ל, וסופר אמן מלקט את כל הטוב והיפה בספרות חז"ל ובספרות ספרד ובספרות החדשה ואף בספרות הקבלה והחסידות, מבלי לזוז כחוט השערה מלשון המקרא ומבלי לשבש את השפה במלים לועזות וחסר דקדוק ומסרת ומלים זרות לרוח השפה. ואמנם המלאכה הזאת תצלח רק בידי סופר, אשר אכל וישבע מקרא ותלמוד ויעמק בדרכי הלשון, ולא בידי כתבנים הקוראים מעט עתונים וחוברות ומחלים מיד לפסע על ראשי צמנו.

— י —

אחרי אשר ראינו, כי למבטא הספרדי אין תקנה עולמית מחמת סתירותיו הפנימיות, ושאר המבטאים כלם נכונים, בהיותם תולדות אהבת החדוש בשפות על פי הקים מיסדים בטבע הדבור, ואחרי אשר הארגו אור על חדוש השפות בכלל ועל תולדות לשוננו בפרט, נשוב לדבר עוד מעט על יחס המבטאים השונים: האשכנזי, האנגרי, הליטי והפולני איש לרעהו ולפתר את השאלה המעשית, מה טוב לישראל, אם להחזיק כל ארץ במבטאה ולהשתמש גם להלאה במבטאים עבריים או להתאחד ולהנהיג את המבטא העברי.

המבטא, אשר נכנהו היום "אשכנזי", נולד לפי חקירתנו בימי הנביאים והוא היה פשוט בכל ישראל חוץ מבספרד. בגנות הראב"ע ז"ל בספר "צחות" בראשו את קריאת הקמץ כפתח, הנהוגה בארצו, לא הזכיר דבר מאשכנז, כי אם העיר "שאנשי טבריא וחכמי מצרים ואפריקה יודעים לקרא את הקמץ". גם בני איטליה והצרפתים קוראים עברית כבאשכנז; רק בקהלות הספרדים המעטות בדרום צרפת והרבות באיטליה קוראים ספרדית. גם כל אחינו המדברים ערבית ופרטוגלית הנפוצים בדרום אפריקה ובטריקא בהלנד ובאנגליה יצאו מהספרדים (מהתרשישים) או נטמעו ביניהם וילמדו את מבטאם. במערב ארפה (אשכנז, צרפת ואיטליה), אשר שם גבר השד והרצח והלחץ והעשק על ישראל באין הרף, נדכא רוחו ארצה ולא עשה פרי נחמד כביתר הארצות והזמנים. רק רש"י ובעלי התוספות ז"ל התבצרו בשמים מאין מעמד בארץ בעצם הרדיפות והתלאות והגזרות וההרגות וייצרו יצורי רוח מרהיבים ומפליאים בחריפותם ובקיאותם; ואך תקופת האור הזאת לא ארכה יותר ממאתים שנה וביתר הדורות הצטינו אחינו המערבים רק בתמימותם וחסידותם; ולכן לא נפגם מבטאם וישאר בעינו עד היום הזה. בכם ארץ הסלבים נחו אחינו מעט באחרית האלף החמישי וראשית האלף הששי ותהי פגך למושב חכמי התורה

ואבות הפלפול. אז הטביע רוח ישראל את חותמו גם על שפתנו ושני השנוים, אשר גולדו בלב המדברים האשכנזים ומדברינו היהודים בכלל: שנוי oi au (au) ושנוי u $ü$, אם יש במלה ההיא i , להדמות למחצה אליו, שלטו גם במבטא העברי בכלל ואח"כ נהפך כל חלם ou oi וכל שורק, גדול או קטן, $ü$, גם אם אין חירק בסוף. במצב הזה נשאר המבטא העברי והמדבר היהודי בקם ומר (בהיותם מתבוללים לא יודו, כי יש להם מדבר יהודי, ובני ארצות אחרות מדמים, כי הם מדברים אשכנזית או טשכית, כאשר ידמו רחוקים, כי בני גליצא מדברים בארצם פלנית ובני בוקבינה אשכנזית; רק הבא אל הערים הקטנות בקם ומר יודע, כי יהודית הם מדברים ביניהם) ובאונגריה המערבית (בני אונגריה המזרחית הם גולי פולין ומבטאם כמדברם פולני). בין שנוי החלם לחפי במקצת ושנוי השורק לחכי במקצת (שורק מוזג בחירק) גלה חלק מאחינו הבמים לליטה. גם שם עבד רוח ישראל את עבודתו והמבטא נפגם עוד מעט, בההפך החלם, אשר חלקו הראשון היה עוד שפתי, לחכי ותהיינה שתי המרכבות, חלם וצרי, לאחת.

את שאר התנועות הם מבטאים כבאשכנזי ורק הקמץ הגדול והסגל הגדול פתוחים באשכנזי רק מעט ובליטה מאד. חוץ משנוי השורק למוזג בחירק, אשר נולד בקם, אחרי צאת אחינו הליטים מהם, התמעטה גם פתיחת הקמץ הגדול בהברה פשוטה מאד והיא קרובה ל $ü$; ואמנם u ממש איננה לא בקם ומר ואונגריה המערבית ולא בארצות פולן. במצב הזה נשאר המבטא העברי במערב אוסטריא. משם גלו ארצה פולן ופה אבדה לשורק מויגתו השפתית ויהי אחד עם החירק. בזה העירו כבר החכמים מו"ח ולזר ב"מצפה", כי גם בימי התנ"ך נודע כבר בטוי השורק כחירק ולא לחנם תתחלפנה שתי התנועות האלה אשה ברעותה לרב במקרא; אין זאת, כי אם שכבר בטאו כן השורק באחד המדברים או באחדים מהם כחירק; המבטא הזה נדחה ואך עקבותיו נשארו במקצת המלים. אמנם לא נוכל לאמר, כי אנחנו היהודים הפולנים ירשנו את בטוי השורק הזה מאבותינו האשכנזים; כי אין אבות מנחילים לבנים יותר ממבטא אחד ולהם הלא היא תנועה שפתית טהורה ובקם תנועה שפתית מוזגה בחכית ורק אצלנו היתה לחכית טהורה. ואך הזקנה לא תעלה את הבטוי הזה והנעורים לא יורידוהו; שנוי ידוע הוא בלב השפות העתיקות והחדשות וגם אצלנו מצא לו מקום בראשונה בא"י באחד המבטאים ובאחרונה בגלות הסלבים. בקם חציו ובפולין כלו. אלה תולדות התנועות העבריות למבטאיהן בארצותיהן.

בדבר רפיון ההמולות בג"ד כפ"ת אין ספק שבימי הנקדנים היו ששתן רפות אחרי תנועה 1) בא"י ובכל ולא לחנם עשו להן ציונים: וכבר הראינו את פעלת

1) לפעמים נמצא רפות גם אחרי ל"ר (פִּלְכָּה שְׂרָבִים); כי שני "הניבים" (לויטע) האלה

הרפיון בסגל של בנין, נכדי נגדי, א"כ לא נעשה מחדש בימי הנקדנים, כי אז לא נכרה עוד פעולתו; גם בסורית בג"ד כפ"ת אחרי תנועה רפוח. גם השנוי הזה ידוע בשפות רבות. עתיקות וחדשות, בכל שש ההמולות או במקצתן. לרב בקבוצה שלמה, בשלש הקולות: בד"ג או בשלש הלחשים: פת"כ ולפעמים רק בשתי השפתיות (ב"פ) או רק בשתי השניות (ד"ת) או רק בשתי החכיות (ג"כ) ולרב מהשפעת תנועה לפני ההמולה. הדגושות הן המלות הפתיחה, הנעשית פעם אחת בפתיחת המוצא (שפתים בב"פ, הלשון והשנים בד"ת, הלשון והחך בג"כ) והרפות הן המלות החכך, הנעשית בחכך חלקי המוצא הוא איש ברעהו, ואפשר להאריך בהן רגעים וגם אין צורך בתנועה לא לפניהן ולא לאחריהן. כי אפשר לבטאן גם לבדיהן כתנועות. כנודע לא נוכל לבטא המלות פתיחה בלא תנועה לפניה או לאחריה. המולות החכך עומדות איפא בין ההמולות והתנועות ולכן נהפכות המולות הפתיחה אליהן אחרי תנועות להדמות אליהן דמיון חלקי. בשפה הגטית נהפכו אחרי תנועות b. g. d אל g. z הלנדי, w באשכנזית העליונה p. k. t אל ch. ss. המולת הפתיחה, אם היא כפולה (דגש חזק) כבעברית (אָפֵּי, אָף; חֲפִי, חָךְ; עֲמִי, עֵת). רבים חושבים, שהשנוי הזה נעשה בעברית עוד בימי קדם, באשר נמצא בתרגום השבעים לרב תחת פ-ψ, תחת כ-χ, ותחת ת-θ; ואך האותיות היוניות האלה באות תחת פכ"ת לא רק אחרי תנועה. והאמת היא, כי ψ χ θ לא נקראו ביונית העתיקה כפ וכו', כאשר לא תקרא θ גם היום בבתי הספר כת ורק בשנים הראשונות שגו לקראן כמרכבות על פי היונית החדשה. החלוק שבין π χ ξ ובין θ ψ הוא רק זה, שהראשונות נעשות בסגירת המוצאות והאחרונות בפתיחתם. מטעם זה העתיקו המתרגמים פכ"ת. שגם הם המולות הפתיחה ב θ ψ χ לרב גם בראשי השמות. ולרב לא דקדקו בזה ויכתבו ψ χ π גם אחרי תנועה. מעתה אין כל ראייה מתרגום השבעים, שכבר השתנו אז בג"ד כפ"ת לרפות אחרי תנועה. לכאורה גם סתירה אין משם: כי ב, ג, ד, כ פ אין ביונית העתיקה לפי דברינו ומחסר אותיות שבשו גם המולות אחרות ותנועות לרב; ורק ת יכלו להעתיק בז; ואולי לא חפצו להשתמש באות הזאת גם לת' רפה, אחרי אשר לקחיה לס' וּש' וּש'. אולם בספרות חז"ל נמצא לרב עקבות הרפיון (ר' אֵוִיָּא תחת ר' אֶבְיָה, בירושלמי לפעמים ר' וזה תחת ר' אָבָא (בטעות קוראים אבא תחת אָבָא-אָב, ונראה שיש לקרא אָבִי את שם חבר רבא), אבגוסטוס-Augustus אִיסְתִּיתִי-ισῆτις אֶסְטִיסִיתִי-στῆσις). הסברה

אפשר לעשות בשני אופנים; ברעד המוצא (לשון ושנים כל, לשון וחך הפנימי כר) ואז הם המולות הרעד כוויא בשאר המוצאות, או במצר המוצא ואז לי תנועת השנים ור' תנועת החך הפנימי. אחרי הפתח של סֵלֶכָה, וּשְׂרָבִישׁ הן תנועות מרכבות כו וי עם הפתח של קו תהו ביתה.

נותנת, שבפעם אחת נרפו כל שש ההמולות, אחרי אשר היה כבר ישוב ישראל באו רק בתרשיש, כי אם גם באיטליא. עד איטליא באו רק ארבע רפות בכפ"ת ולכן אין לאשכנזים ופלנים, אשר גלו מאיטליא צפונה, יותר מארבע רפות ועד ספרד באו רק שתיים כ"פ; ועכ"פ הבאנו ראייה על ב"ת רפות, אשר בהם חלוקים המבטא הספרדי ויתר המבטאים. כמובן לא היה מקום לשבש את קריאתנו, אף אם לא הבאנוה מא"י, כי אם נולדה באשכנז או בפולין, לפי שטתנו, ואם אמנם שנויים בשפה הבאים מטבע הדבור ומקבלים באמה כבר קנו את מקומם, מבלי אשר ינעמו לנו, האמת הוא, כי אין לנו להתאונן על רפיון בכפ"ת אחרי תנועה בשפתנו, כי תוספת "גיבים" וחליפותיהם משוות חן ושלמות בשפה.

—יא—

לעמת זה עלינו להודות, כי שנוי השורק בפולן לתנועה חכית ובאנגריא לחצי חכית וכן שנוי החלם בליטה לחכית מרכבת ובפולן לחצי חכית סמן עניות וירידה הם ומביאים חסר טעם וחסר הכנה; כי מה ענין ו' בתנועות, שכלן או רבן חכיות? בדבור נרגיש הרבה את החסרון, בהתחלף מלים דומות, בליטה 'צירה וחלם אחד (קדוש, קדש) ובפולן שורק וחירק אחד (פתחו, פתחו; הוא היא). בפולן תקרא תנועה גדולה אחת לפעמים כן ולפעמים כן: הקמץ הגדול יקרא בהברה מרכבת כקמץ קטן ובהברה פשוטה קרובה ל" (בם, בא) והסגל הגדול בהברה מרכבת כסגל קטן ובהברה פשוטה כצרי (ויחַצֵּץ, וישמרץ). השנויים האלה טבעיים, אבל לא מעלות, כי אם מורדות; כי בהבדל הקריאה מהכתב, אין עוד בידי המורה ללמד את תלמידיו את הקריאה המפרשת והמדקדקת וכל השפה תתחדש לאט לאט, ובעברית חדשה לא נאבה, בעקב אבות השנויים האלה כרוכות עוד תולדות קטנות אין מספר ולפעמים כבד גם ללשון ממחה להבדיל ביניהן ובין השגיאות הפשוטות, תולדות העצלות והרפיון. רק מזה הוא שנוי הטעם, אשר החל במאות האחרונות בכל הארצות, הספרדים מטעימים תמיד מלמטה והאשכנזים למבטאיהם מטעימים בקריאה פשוטה לרב מלמעלה ושניהם אינם מבדילים בין הטעם מלמעלה (מלעיל) ובין הטעם מלמטה (מלרע), והחלוק הזה מה נכבד הוא בבנין השפה. אוהבי המבטא הספרדי מביאים מזה ראייה נגד המבטא האשכנזי ותולדותיו; בטענה זאת המה מעוררים רק שחוק בין המבינים; לו הטעימו באמת הספרדים היטב והאשכנזים לא הטעימו, גם אז מה למבטא ולטעם? האם בית דין לענשים אנחנו ללמד חובה מחובה ולהחזיק באשכנזים מבטא נשחת בעבור השחיתם את הטעם? אבל באמת מדקדקים בפולן למצער הקוראים בתורה, באשכנזי ועוד יותר בליטה גם המתפללים להטעים מלמטה את המלים, שטעמן מלמטה—והספרדים מטעימים כלם רק מלמטה. האם הטעם התחתון, אשר ישנוהו האשכנזים לעליון, חשוב הוא יותר מהטעם

העליון, אשר ישנוהו הספרדים לתחתון? לא נוכל לכחד, כי גם שנוי הטעם מחזה רגיל בכל השפות. ואך הדור, אשר בו השתנה הטעם בשפה מן השפות, נוכל לאמר עליו, כי הוליד שפה חדשה; כי כל ניבי המלה, המולותיה ואפילו תנועותיה הנכבדות מהן, הם רק אברי גופה—והטעם הוא נשמת המלה. בעלות למשל הטעם מלמטה למעלה, תתקצרנה ותשתוינה ברבות הימים כל התנועות הקיצונות, הקטנות והגדולות, והיו לחירק הטוף מאד (רב העמים כותבים אותו ^c). כן קוראים ההמוניים הרי"ת, מְשֶׁרֶת, פְּרֵת, פְּרֵת, פְּרֵת, פְּרֵת הכל באפן משבש אחד. אם יעברו עוד דורות תפלנה ההמולות בקצה המלים ואחרי כן גם התנועות, והמלים עניות מעתה בהברה שלמה. זאת היא דרך כל השפות האוהבות להעלות את הטעם וסופן לדלול שלם כשפת הסינים, אשר נשארו להם רק מלים בנות הברה אחת, וקרובה אליה האנגלית. לו עבר הטעם כליל מלמטה למעלה, יכלנו רק לקונן ולבכות לשפתנו היפה והצחה. אשר אבדה ממנו; או לנסות ולחגר את שארית כחנו ולהחיותה ולעשות יש מאין. ואך לאשרנו ולשמחתנו עוד נשאר לנו המוסר הלשני: (1) ספרי ההלכה מזהירים מאד, לבלי החליף מלעיל ומלרע, חזק ורפה, נע ונח, ת"ג ות"ק בקריאת התורה ובתפלה ובלמוד, ובליטה וגם באשכנז רבים שומעים בקולם. גם בפולן מנהג פשוט בין הקוראים בתורה ללמד דקדוק לשם זה. בראשונה עלה הטעם אל ההברה השנית במלים העבריות הנמצאות ביהודית ומעט מעט התגנב השנוי גם אל הקריאה העברית. היום מתירים להם הבורים להשחית את הטעם גם בקריאת התורה; רק שתי מלים יש, אשר תשמענה רק בדברי קדש, ולכן נשאר להם הטעם התחתון על נכון והם שני שמות הקדש: ד', ואלקים, בשארית הזאת עלינו להחזיק בכל כחנו ולהנהיג את ההטעמה הנכונה בקריאה ובדבור, ואם לא, כל עבודתנו בתחית השפה מאפע. אם כה נכבדת לנו קריאת התורה והתפלה גם מצד גוף השפה, לא רק מצד נשמתה, (כי למה לנו לשון הקדש בלא אמונה ומוסר; כל גוף, אשר עזבתו נשמתו, ינשא אל בית הקברות ויקבר). עלינו להזהר מאד מאד, לבלי עשות מחיצה של ברזל בין האבות והבנים, בהשתמשנו במבטאים זרים. ולכן זאת העצה היעוצה לנקיי הדעת, שאינם מתאמצים להבדל מהעם ברוח גבוהה ומעשים מפליאים, כי אם מתקרבים אליו בכל יכלתם הלומדים ממנו ומלמדים אותו בענוה ובחבה: לבלי הנהיג עתה מבטא זה, אף לא את האשכנזי הישן והטוב והמסכים בכל פרטיו אל המסרת והשלם מצד עצמו ואשר איננו רחוק מאד ממבטאנו הפלני, ואין צריך לאמר את המבטא הספרדי הכוזב והפסול מעקרו והמלא סתירות, ואיננו מתאים אל המסרת והרחוק ממבטאנו מאד, עד אשר יראו המשתמשים בו כבני עם אחר. רק זאת רשות וחובה: לקרא ולהקריא את הקטנים בטעם נכון ולהבדיל בין שוא נע ושוא נח ולקרא את הקמץ

הגדול תמיד באופן אחד בהכרה פשוטה ובהכרה מרכבת כבאשכנו אברָהם — Awrohom וכן הסגל הגדול (מלך—mēlech, לכהם—lōchēm). בקורא כן לא יראה העם איש זר, כי אם אחד מהם המדקדק בקריאתו. בני ליטה, אשר מבטאם נבדל מהאשכנזי רק בקריאתם את החלם כצרי, יוכלו לתקן את מבטאם מיד. אמנם חובה גם עלינו בני פולן ועל אחינו האונגרים ועל אחינו הספרדים לשוב אל המבטא האשכנזי לא רק בעבור עניות שלשת המבטאים האלה וזרותם, כי אם גם למען נשוב להיות גוי אחד; ואך אם נחל להנהיג מיד את המבטא האחד, יהיו לנו תחת חמשת המבטאים חמש מאות; כי חזקת מעפילים נופלים. עלינו להיטיב וליפות בכל ארץ וארץ את המבטא הנוהג ולהתאימו בכל יכלתנו אל דקדוק שפתנו; ואם נעבד עתה עבודה פוריה ותמה במבטאים העבריים, נכא אחרי דורות אל המבטא העברי. *

(* נדפס ב"המבטא", גליונות יד—כה, קראקה שנת תרס"ו.

